

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju
Katedra za arapski jezik i književnost

**ŽANROVSKE KARAKTERISTIKE POHVALNICA U ČAST
VJEROVJESNIKA (*al-madā'ih al-nabawiyya*)**

(Završni diplomski rad)

Student: Rešad Lendo

Mentor: prof. dr. Munir Mujić

Sarajevo, septembar 2022.

Sadržaj

UVOD	3
1. VJEROVJESNIK MUHAMMED, A.S.	4
2. RAZVOJ POHVALNICA U ČAST VJEROVJESNIKA, A.S., ZA VRIJEME NJEGOVOG ŽIVOTA.....	7
2.1. Faza prije hidžre (mekanski period)	8
2.1.1. Abū Ṭālib ibn ʿAbdu al-Muṭṭalib	9
2.2. Faza poslije Hidžre	12
2.2.1. Ḥassān ibn Ṭābit.....	14
2.2.2. Kaʿb ibn Mālik	22
2.2.3. ʿAbd ʾAllāh ibn Rawwāḥa.....	25
2.3. Faza zrelosti - period nakon osvajanja Meke	28
2.3.1. ʿAbd ʾAllāh ibn al-Ziʿbārā	29
2.3.2. Abū Sufyān ibn al-Ḥārīt	30
2.3.3. Kaʿb ibn Zuhayr	32
3. GLAVNE KARAKTERISTIKE POHVALNICA VJEROVJESNIKU, A.S., ZA VRIJEME NJEGOVOG ŽIVOTA.....	41
3.1. Istinitost/realističnost.....	41
3.2. Povezanost panegirika Vjerovjesniku, a.s., sa izrugivanjem, samohvalom i izvinjavanjem.....	44
3.2.1. Povezanost sa izrugivanjem	44
3.2.2. Povezanost sa samohvalom.....	45
3.2.3. Povezanost sa izvinjavanjem.....	47
3.3. Posebnost cilja i sredstva.....	48
ZAKLJUČAK	52
SUMMARY	53
BIBLIOGRAFIJA	54
Izvori.....	54
Literatura	54

UVOD

Ovaj rad ima za cilj obraditi žanrovske karakteristike pohvalnica u čast vjerovjesnika Muhammeda¹, a.s., njihov nastanak i razvoj kroz mekanski i medinski dio poslanstva pa sve do njegove smrti.

U prvom poglavlju ukratko smo predstavili lik Muhammeda, a.s, posebno naglašavajući njegov globalni utjecaj na tok historije čovječanstva te njegove karakterne osobine koje su bile i ostale inspiracija u životu njegovim sljedbenicima ali i svima onima koji su proučavali njegov životopis.

U drugom poglavlju obradili smo nastanak i razvoj pohvalnica u čast vjerovjesnika Muhammeda, a.s., tokom njegove poslaničke misije. U tom poglavlju obradili smo tri faze razvoja pohvalnica u čast Vjerovjesnika, a.s., ukazujući na njihove posebnosti i predstavljajući najistaknutije pjesnike svake od te tri faze navodeći primjere njihovih pohvalnica.

U trećem poglavlju obradili smo žanrovske karakteristike pohvalnica u čast vjerovjesnika Muhammeda, a.s., praveći paralelu sa primjerima pohvalnica koje su upućivane kako vladarima predislamskog perioda tako i vladarima islamskog perioda.

¹ Budući da se ime vjerovjesnika Muhammeda, a.s., spominje kroz cijeli ovaj rad odlučili smo da ga ne transkribiramo prema naučnoj, ZDMG transkripciji.

1. VJEROVJESNIK MUHAMMED, A.S.

Muhammad ibn Abdullah, a.s., je prema učenju islama posljednji Božiji Poslanik i Vjerovjesnik, a.s., koji je živio u periodu od 570.² do 632.³ godine. Poslanstvo je primio u svojoj četrdesetoj godini, a svoju poslaničku misiju je obavljao 23 godine, od toga 13 u Meki, a 10 u Medini. Za tih 10 godina svog boravka u Medini Muhammed, a.s., je uspio da, do jučer zaraćena plemena, ujedini u jednu zajednicu „umma“ koja je bila svjesna svog položaja i uloge u datim okolnostima i na taj način promijeni tok čovječanstva. Takva ogromna promjena i zaokret u tako kratkom periodu nije zabilježena u historiji nijednog naroda. Nema sumnje da zasluga za tako značajnu promjenu u arapskom društvu pripada čovjeku koji je došao sa novim, islamskim načelima i shvatanjima koja tadašnji civilizovani svijet nije poznao. Iako je uspio ostvariti ogroman uspjeh u svojoj misiji u kratkom vremenskom periodu kakav nije ostvario niko, ni prije ni poslije njega, što će priznati svi objektivni historičari i istraživači, Muhammed, a.s., za sebe nije tvrdio ništa više od onoga kako ga je opisao Kur'an „...Reci: „Uzvišen neka je Gospodar moj, zar ja nisam samo čovjek, poslanik!?“⁴, i „Reci: „Ja sam samo čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog samo jedan Bog...“⁵

Glavno sredstvo kojim je Muhammed, a.s., dokazivao svoje poslanstvo, za razliku od prethodnih poslanika, nisu bile nadnaravne i paranormalne pojave koje krše općepoznate prirodne zakone, mada je bilo i takvih, već lijepa, uvjerljiva riječ. Štaviše, Kur'an pred savremenike Muhammeda, a.s., koji su bili poklonici lijepe riječi i rječitosti do te mjere da su imali godišnje sajmove koji su okupljali najbolje pjesnike, postavlja izazove: prvo da napišu knjigu sličnu Kur'anu⁶, zatim deset poglavlja sličnih Kur'anu⁷, i na kraju makar jedno poglavlje slično Kur'anu.⁸

Pored Kur'ana koji je vrhunac rječitosti i vječiti izazov za ljude i koji je bio i ostao neoborivi dokaz Muhammedovog, a.s., poslanstva, ono što je ljude fasciniralo i nagnavalo da

² Mustafa Prljača, *Poslanik Muhammed, a.s.*, Libris, Sarajevo, 2008., str. 7

³ Isto, str. 99

⁴ Kur'an, 17:93, Prijevodi ajeta su navedeni prema prijevodu Besima Korkuta, *Kur'an s prevodom*, preveo s arapskog jezika Besim Korkut, Štamparija Kralj Fahd, Medina, 1412. h.g.

⁵ Kur'an, 41:6

⁶ Reci: „Kad bi se svi ljudi i džini udružili da sačine jedan ovakav Kur'an, oni, takav kao što je on, ne bi sačinili, pa makar jedni drugima pomagali.“, Kur'an, 17:88.

⁷ Zar oni da govore: „On ga izmišlja!“ Reci: „Pa sačinite vi deset Kur'anu sličnih, izmišljenih sura, i koga god hoćete, od onih u koje pored Allaha vjerujete, u pomoć pozovite, ako je istina što tvrdite!“, Kur'an, 11:13.

⁸ A ako sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenim njemu, a pozovite i božanstva vaša, osim Allaha, ako istinu govorite., Kur'an, 2:23.

povjeruju u njegov poziv i postanu njegovi sljedbenici jeste njegov savršeni moral. Kur'an je za njega rekao da je najljepše čudi⁹, njegova supruga 'Āiša ga je opisala na način da je njegov moral bio sam Kur'an¹⁰, dok je on svoj odgoj pojasnio direktnom božijom intervencijom kada je rekao: „Odgajao me je moj Gospodar, pa me je savršeno odgojio.“¹¹ Ono što je možda najizraženija karakteristika Muhammedove, a.s., ličnosti i ono zbog čega su ga ljudi voljeli jeste njegova samilost i blagost prema drugima što i sam Kur'an ističe na nekoliko mjesta kada kaže da je poslan kao milost svjetovima.¹² Također, Kur'an naglašava da je Muhammed, a.s., bio grub i osoran umjesto blag u svojoj komunikaciji sa ljudima oni bi se razbježali od njega.¹³

Mnoge istaknute ličnosti koje su se posvetile izučavanju životopisa Muhammeda, a.s., ukazale su na njegove izuzetne karakterne osobine kojima je pridobijao ljude oko sebe. Tako poznati indijski vođa Mahatma Gandhi ističe da uspjeh koji je ostvario Muhammed, a.s. u svome pozivu nije došao kao rezultat vojne sile već kao rezultat pozitivnih ljudskih vrlina koje su ga krasile: „Nedvojbeno sam se uvjerio da sablja nije bilo sredstvo pomoću kojeg je islam stekao svoju poziciju, već je to bila jednostavnost tog Poslanika praćena preciznošću, ispunjavanjem datih obećanja, te njegova potpuna odanost prijateljima, privrženost sljedbenicima, hrabrost i apsolutno pouzdanje u Gospodara.“¹⁵ S druge strane Sanarsten el-Asudži orijentalista i profesor semitskih jezika naglašava da je Muhammed, a.s., istrajavao na svojim načelima bez obzira na okolnosti u kojima je djelovao: „Ne možemo biti pravedni prema Muhammedu, ako zanemarimo ijedno od njegovih izvanrednih svojstava i pohvalnih karakternih obilježja. Muhammed je pred licem vladajućeg neznanja i primitivizma, u bitku za častan život ušao ustrajavajući u svojim načelima.“¹⁷

Ukazujući na jedinstvenost lika i djela Muhammeda, a.s., britanska teozofinja i borac za slobodu žena Annie Besant u svojoj knjizi *The Life and Teachings of Muhammad* između ostalog je napisala: „Nemoguće je život i lik velikog arapskog vjerovjesnika proučiti i shvatiti kako je taj vjerovjesnik živio, kako je ljude podučavao, a ne osjetiti poštovanje prema tom velikom vjerovjesniku, jednom od najvećih poslanika.“¹⁹ Francuski književnik i političar

⁹ Kur'an, 68:4

¹⁰ Muhammed Nesib er-Rifa'i, *Tefsir Ibn Kesir, skraćeno izdanje*, drugo izdanje, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 2002., str. 1411.

¹¹ Ahmed Mehmedović, *Tako je govorio Muhammed Resulullah*, DP Grafičar, Tuzla, 1991., str. 203.

¹² Kur'an, 21:108

¹³ Kur'an, 3:159

¹⁵ Safet Halilović, *SIRA, životopis posljednjeg Allahovog poslanika*, El-Kalem, Sarajevo, 2019., str. 33.

¹⁷ Isto, str. 39.

¹⁹ Isto, str. 35.

Alfons de Lamartin ističući izvrsnu genijalnost Muhammeda, a.s., napisao je sljedeće: „Ako se uzme veličina cilja, mala količina sredstava i grandioznost rezultata kao tri mjere ljudskog genija, ko bi se onda usudio da sa Muhammedom uporedi bilo kojeg velikana moderne historije.“²⁰

²⁰ Safet Halilović, *SIRA, životopis posljednjeg Allahovog poslanika...*, str. 39.

2. RAZVOJ POHVALNICA U ČAST VJEROVJESNIKA, A.S., ZA VRIJEME NJEGOVOG ŽIVOTA

Poezija je za Arape nacionalno blago i skoro da ne postoji ni jedan drevni narod niti stara civilizacija koja se toliko posvetila pjesništvu i stavljala ga na pijedestal kao što su to radili drevni Arapi.²¹ Pjesništvo je u pretkur'anskih Arabljana obavljalo više važnih funkcija: zadovoljavalo je njihove estetske potrebe; hranilo je njihovu svijest o ličnom i plemenskom samopoštovanju i djelovalo kao efektivna poruka neprijatelju. Usto, vrlo razvijeno kolektivno pamćenje i geneologiju podržavalo je pjesništvo; kultiviralo je veliku senzitivnost ljudi koji su u odveć surovim uslovima realnosti umjeli razviti brilijantnu poeziju kao utočište svojoj naglašenoj potrebi za fikcijom i imaginacijom.²² Sveopća i za ono vrijeme vjerovatno besprimjerena popularnost pjesništva manifestirala se na pjesničkim turnirima održanim na više mjesta na Arabijskom poluotoku. Pjesnici koji su inače bili najutjecajnije članovi plemena, osiguravali su svojim stihovima samopouzdanje, slavu i sveskoliku moralnu prednost saplemenicima. Pjesnici su zastupali plemena i u najtežim sporovima.²³

Nakon pohoda Kur'ana u arabljansku tradiciju nastupa svojevrsni šok i iznenađenje kod starih Arabljanja. Nastupa vrijeme konflikta između mekanskih velikana i čovjeka koji donosi Riječ kojom želi mijenjati društvo i njegove paganske navike. Na sve ovo ponosni i tvrdoglavi Arapi nisu mogli lahko pristati, pa su se svim silama nastojali suprotstaviti novoj vjeri i njenom prenositelju. Kurejšije su osim materijalnih sredstava protiv Muhammeda, a.s., i njegove vjere, angažovali, osim mača, i oružje kojim su također znali najbolje rukovati. Angažovali su poeziju. Tačnije angažovali su se mnogi pjesnici politeisti da izruguju Muhammeda, a.s., i islam. U srazu sa onime što je ostalo od stare arabljanske poezije, sada iskazane u vidu rugalica i pokudnica Poslaniku, a.s., i islamu, rađa se i razvija pjesma pohvalnica koja brani i afirmira islam.²⁴ Bilo je prirodno da poezija koja je stala na stranu islama obuhvati i panegirike poslaniku Muhammedu, a.s. Upravo te prve pjesme iz ranog doba islama predstavljaju sjeme kojem će biti suđeno da nakon nekoliko stoljeća postane samostalan pjesnički žanr, vjerovjesnički panegirici.²⁵

²¹ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Luḡmān, Al-Qāhira, 1991., str. 7.

²² Esad Duraković, *Orijentologija: univerzum sakralnog teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007., str. 50.

²³ Esad Duraković, *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskoga kruga*, BEMUST, Sarajevo, 2005., str. 233.

²⁴ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju, Tahmis Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu Qašīda al-Burda*, Sarajevo, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015., str. 53.

²⁵ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 7.

Pitanje umjetnosti je kao i bilo koje drugo pitanje vezano za ljudski život ili postojanje općenito, podložno je određenim etapama kroz koje prolazi bilo koja stvar u životu, a to su: početak, vrhunac i završetak, ili drugim riječima kazano djetinjstvo, zrela dob i starost, u jednom širem i općenitijem značenju. Iz ovog pravila nisu izuzeti ni panegirici Vjerovjesniku, a.s., koji su prošli faze razvoja u širem smislu značenja, djetinjstvo, zrelu dob i starost, a isto tako prošli su i kroz određene faze koje su bile uslovljene određenim događajima za života Vjerovjesnika, a.s.²⁶ Ova poezija je još u vremenu poslanstva doživjela pravu malu evoluciju. Pojedini autori navode da je poezija ovog – formativnog perioda – prošla kroz tri glavne faze razvoja: faza prije hidžre²⁷ (mekanski period), faza nakon hidžre i faza zrelosti koja odgovara periodu nakon osvajanja Meke.²⁸

2.1. Faza prije hidžre (mekanski period)

Ovo je faza „djetinjstva“ pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koja se nalazi u svom začetku sa veoma malim brojem pjesama koje su uglavnom utemeljene na beduinskim načelima i diskrecijskim percepcijama vjerskog aspekta Vjerovjesnika, a.s. U tom periodu pohvalnice su sricali dvojica pjesnika koji nisu primili islam, Vjerovjesnikov, a.s., amidža Abū Ṭālib i 'A'ša Qays. Dok se Abū Ṭālibu pripisuje nekoliko kasida koje je spjevao u pohvalu i odbranu svoga bratića oko čije vjerodostojnosti su podijeljena mišljenja, za 'A'ša Qaysa se veže jedna kasida koja počinje stihovima *'Zar se tvoje oči nisu sklopile'*. Tu kasidu 'A'ša Qays je izrekao kada je krenuo ka Poslaniku, a.s., kojeg ranije nije ni vidio sa željom da je izrecituje pred njim i da primi islam. Na tom putu mnogobošci Meke su ga zaustavili i odgovorili od primanja islama spominjući činjenicu da islam zabranjuje pijenje alkohola što je među historičarima arapske književnosti dovelo do različitih stavova od toga da kažu da ova kasida pripada periodu nakon Hidžre, jer je pijenje alkohola zabranjeno u tom periodu, do toga da kažu da se ova kasida ne može ni pripisati 'A'ša Qaysu.²⁹

Područje sukoba između vođa plemena Kurejš s jedne strane i između Poslanika, a.s., i njegovog amidže Abū Ṭāliba s druge strane vremenom se proširilo na hodočasnike koji su svake godine dolazili u Meku radi hodočašća Kabe, a koje je svaka od dvije strane nastojala

²⁶ Ṣalāh 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Maktaba al-'Ādāb, Al-Qāhira, 2008., str. 41.

²⁷ Hidžrom se naziva događaj preseljenja poslanika Muhammeda, a.s., i prvih muslimana iz Meke u Medinu

²⁸ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str. 54.

²⁹ Ṣalāh 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, ..., str. 46-49., Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, ..., str. 39-42.

privući sebi.³⁰ Nekoliko događaja iz tog perioda utjecalo je na pojavu nove etape sukoba između onih koji su povjerovali u Muhammedovo, a.s., poslanstvo i onih koji su ga smatrali lašcem. Prvi od tih događaja je seoba muslimana, koji nisu imali nikakvu zaštitu i koji su bili izloženi teškim torturama od strane Kurejšija, u Abesiniju prema preporuci Poslanika, a.s., Kralj Abesinije Negus im je pružio utočište i odbio je da ih preda delegaciji Kurejšija koja je tražila njihovo izručenje. Drugi događaj koji je pojačao snagu novog poziva je primanje islama od strane Omer ibn el-Hattaba i Poslanikovog, a.s., amidže Hamze ibn Abdulmuttaliba. Primanjem islama ove dvojice ljudi muslimani su dobili potrebnu snagu i od tada su javno počeli obavljati namaz pored Kabe.³¹ Treća stvar koja je utjecala na promjenu prirode sukoba između pristalica Muhammeda, a.s., i njihovih oponentata je konstantno povećanje broja onih koji su prihvatili islam uprkos svim torturama od strane Kurejšija.

Suočeni s novonastalom situacijom prvaci Mekke su u želji da spriječe povećanje broja sljedbenika Muhameda, a.s., odlučili nametnuti oštar ekonomski i društveni bojkot porodicama Banū Hāšima i Banū Muṭṭaliba koji su stali u njegovu zaštitu. Bojkot je podrazumijevao zabranu ženidbe i udaje sa članovima tih porodica kao i zabranu kupoprodaje sa njima. Da bi ukazali na važnost ovog bojkota njegov tekst su okačili na jedan od unutrašnjih zidova Kabe.³²

2.1.1. Abū Ṭālib ibn ‘Abdu al-Muṭṭalib

Vjerovatno prvi poznati stihovi koji su izrečeni u pohvalu Vjerovjesniku, a.s., u mekanskom periodu poslanstva su stihovi koji se pripisuju Abū Ṭālibu, Muhammedovom, a.s., amidži za kojeg neki kažu da se ubraja među najbrilijantnije pjesnike Meke.³³ Nažalost, teško je utvrditi šta je od onoga što se pripisuje Abū Ṭālibu i što bilježe Ibn Ishāq i Ibn Hišām u svojim životopisima Vjerovjesnika Muhammeda, a.s., uistinu spjevao Abū Ṭālib.

Nakon što su se Kurejšije ujedinile protiv Muhammeda, a.s., Abū Ṭālib je pozvao članove Banū Hāšima i Banū Muṭṭaliba da zajedno s njim stanu u odbranu Vjerovjesnika, a.s. Tom prilikom on je izrekao kratku kasidu kojom je pohvalio Vjerovjesnika, a.s. U toj kasidi on je dao akcenat na vrijednost kojoj su tadašnji Arapi davali posebnu pažnju, a to je

³⁰ Ṣalāh ‘Īd: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 42

³¹ Ibn Hišām, *Poslanikov životopis*, BEMUST, Sarajevo, 1998., str. 62-67.

³² Ṣalāh ‘Īd: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 44-45.

³³ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 7.

plemenito porijeklo, ističući posebnost ‘Abdu Menāfa među svim Kurejšijama, posebnost Banū Hāšima među potomcima ‘Abdu Menāfa i na kraju posebnost Muhammeda, a.s., među Hāšimijama.

*Ako bi se zbog spomena na junake Kurejš skupio,
Neka znaju da bolji od Abdu Menafa nije kročio.
Ako bi se Abdu Menafu birali velikani,
To bi zasigurno bili preci hašimijski slavni.
A ako se nekada oni počnu hvalisati,
Od Muhammeda boljeg neće imati.³⁴*

Kada se Abū Tālib uplašio da će njega i njegove saplemenike Kurejšije staviti na muke izrekao je stihove svoje najpoznatije kaside Lāmiyya oko čijeg broja stihova su se razišli arapski i evropski arabisti, u kojima se poziva na svetost Meke i njen značaj i upozorava da ni po cijenu života neće predati niti napustiti Muhammeda, a.s.

*Tako mi kuće Allahove, istinu ne iznosite,
Da ćemo Muhammeda predati, nama tvrdite.
Prije nego za njega u odbranu stanemo,
Prije nego za njega živote mi dadnemo.
Lažete da ćemo ga predati, prije nego umremo,
Borićemo se za njega, ko' da porodice nemamo.
Čak i da su naša tijela u lancima okovana,
Snagu i tad imamo da stojimo mi pred vama.
Kao deva koja nosi teret vode na leđima,
Ali ipak može stajati, uspravit' se plećima.
Oblaci su kišu lili zbog njegovog blještavog lica,
Drži ruke siročadi i utočište je udovica.
Ako se po vrlinama svojim ljudi vrjednuju,
Ko među ljudima može biti sličan njemu?*

³⁴ Alija Muhammed Es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika, prikaz i analiza događaja*, Stichting Hidžra, Sarajevo, 2012., str. 173.

*Blag je, oštrouman i pravedan, nepromišljen nije,
U zaštiti je Gospodara koji prema njemu nemaran nije.
Uvijek i na svakom mjestu sljedbenici njegovi smo,
To ozbiljno mi kažemo nimalo se ne šalimo.
Dobro znaju da mi našeg sina lašcem ne smatramo,
I da prazne riječi njihove mi i ne slušamo.
Prekriv'o sam ga tijelom svojim da bih ga zaštitio,
Prsa moja štit mu bijahu kako bih ga odbranio.
Nema sumnje da će Allah uzvisiti vjeru Svoju,
I uzdići je i na ovom i na onom svijetu.³⁵*

Primjetno je da se Abū Ṭālib u u prvom dijelu ove kaside, za razliku od prethodne u kojoj se pozivao na vrijednosti plemenitog porijekla, pored ukazivanja na svetost Kabe poziva na vrijednosti viteštva, empatije prema slabima, siročadima i udovicama kao i plemenitosti općenito. U drugom djelu kaside uočljiv je značajan napredak u razvoju ovog žanra gdje Abū Ṭālib pored već nabrojanih vrijednosti toga vremena spominje vjerske vrijednosti kao što je spominjanje čvrste veze između Vjerovjesnika, a.s., i Allaha, istinitosti onoga u šta poziva kao i direktne Allahove podrške svome poslaniku i vjeri islamu.³⁶

U svojoj trećoj kasidi Abū Ṭālib jasno ističe svoje ubjeđenje u Muhammedovo, a.s., poslanstvo kada kaže:

*Zar ne znate da mi smatramo Muhammeda,
Vjerovjesnikom kao i Nuha u kitabu prvom zapisana.
I da ljubavlju prema njemu robovanje iskazujemo,
I da boljeg nema od onog kojeg je Allah u ljubavi izdvojio.³⁷*

³⁵ Ṣalāh 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 43-44.

³⁶ Isto, str. 44.

³⁷ Isto, str. 45.

2.2. Faza poslije Hidžre

Nakon 13 godina pozivanja u novu vjeru u Meki tokom kojih su on i njegovi sljedbenici doživjeli razne vrste tortura Muhammed, a.s., se preselio u Medinu koja se tada zvala Jaṭrib čime počinje novo razdoblje u historiji islama. Za kratko vrijeme većina stanovnika Medine je prigrlila islam. Neprijateljstvo Kurejšija i onih koji su s njima bili u savezu protiv Muhammeda, a.s., i njegovih sljedbenika nastavilo se i nakon njihovog preseljenja u Medinu. Budući da je u tom vremenu poezija bilo jedno od najučinkovitijih „oružja“, kurejšijski pjesnici su se svojim kasidama obrušili na Muhammeda, a.s., i njegove sljedbenike pjevajući rugalice. Izrastanjem mlade muslimanske zajednice u Medini izrastaju i pjesnici koji su u svojim pjesmama promovisali ideje islama i suprotstavljali se pjesnicima iz drugog, idolopoklonskog miljea. Pjesnik, koji je ranije iznosio stavove svoga plemena i branio interese svoga plemena, sada zastupa svoju muslimansku zajednicu, odgovara na napade protivničke strane i promovira ideje svoje zajednice.³⁸

Pjesnici koji su se najviše isticali svojim rugalicama u kojima su ismijavali Muhammeda, a.s., i njegove sljedbenike bili su: Abū Sufyān ibn al-Ḥārīt, amidžić Poslanika, a.s., ‘Abd ‘Allāh ibn al-Ziba‘rā, Dirār ibn al-Ḥaṭṭāb al-Fahrī, Abū ‘Izza al-Ġumahī, Hubayra ibn Abī Wahb al-Maḥzūmī i ‘Amr ibn al-‘Āṣ al-Sahmī. Ova izrugivanja su teško padala Poslaniku, a.s., pa je on, da bi odbranio islam i sebe, angažovao muslimanske pjesnike da odgovore pjesnicima politeistima. Iako su neki od muslimana predlagali Vjerovjesniku, a.s., da ‘Alī ibn Abū Ṭālib bude njihov predstavnik koji će odgovoriti na izrugivanja mekanskih pjesnika on je tu dužnost ipak povjerio Ḥassānu ibn Ṭābitu iz medinskog plemena Ḥazraġ koji je tako postao njegov prvi pjesnik. Premda je i prije Ḥassāna bilo pjesnika koji su pjevali u slavu Poslanika, a.s., ipak se Ḥassān ibn Ṭābit smatra prvim Poslanikovim, a.s., pjesnikom. U literaturi je ostala zapažena Poslanikova, a.s., dova koju je uputio za Ḥassāna, u kojoj moli Allaha, dž.š., da ga potpomogne Džibrilom.³⁹ Ibn Rašīq bilježi da je Poslanik, a.s., za najpoznatije muslimanske pjesnike poput Ḥassān ibn Ṭābita, koji je slavu stekao još u prijeislamskom periodu, ‘Abd ‘Allāh ibn Rawwāhe i Ka‘b ibn Mālika rekao: „Uistinu, ova grupa nanosi više štete stanovnicima Meke nego tuce strijela.“⁴⁰

³⁸ Semir Rebronja, *Poslanikova ličnost u poeziji Hassana ibn Sabita*, Centar za proučavanje orijentalne kulture i civilizacije, 2020., str. 14.

³⁹ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā‘ih al-nabawiyya...*, str. 11-12.

⁴⁰ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str. 54.

Muslimanski pjesnici koristili su isto oružje da odgovore mekanskim pjesnicima, arabljansku kasidu, ne odstupajući od njenih formalnih karakteristika, metra i monorime. Ove pjesme su često nastajale „na licu mjesta“ kao odgovor pjesnicima koji su se izrugivali Poslaniku, a.s. U odgovorima mekanskim pjesnicima nije došlo do odbacivanja starih arabljanskih motiva poput samohvale, čojstva, uzdizanja plemena, ukazivanja časti gostima itd. Ovi motivi sada bivaju zaodjenuti u islamsko ruho.⁴¹ Pjesnici se sada hvale i ponose svojom pripadnošću novoj vjeri, pomaganjem Poslanika, a.s., hvale se nadimkom *Ensarije* koje im je dao upravo Poslanik, a.s., hrabrošću u borbi za islam, ali i stalnim nastojanjem da se postigne mir, pravednošću u presudama, čuvanjem komšijskih prava, lijepim ponašanjem, uljudnim govorom, saosjećanjem prema slabima, pomaganjem siromaha itd.⁴²

Motiv ljubavi prema voljenoj koji je bio obavezan u prijeislamskoj kasidi, a nalazio se na poziciji prologa, također se u ovoj poeziji transformiše. Ljubav se sada iskazuje prema Poslaniku, a.s. Središnji dio prijeislamske kaside u kojem pjesnik opisuje svoje putovanje, lov, devu itd. uspješno zamjenjuju opisi borbi muslimanskih boraca i njihove hrabrosti. U podtekst ove poezije snažno su utkani kur'anski ajeti i izreke Poslanika, a.s.⁴³ Vjerovatno najočitiji obrat u ovoj poeziji doživljava upravo koncept hvaljene osobe. U pohvalnici Poslaniku, a.s., zajednička tema svim pjesnicima i zajednički hvaljeni jeste poslanik Muhammed, a.s., ali već na ovom planu uočavamo velike razlike. Naime, Muhammed, a.s., nije angažovao pjesnike da njemu posvećuju panegirike, niti je za to bilo koga materijalno nagrađivao. Ova poezija je, uglavnom, bila angažovana da odbrani islam i ukaže na njegovu vrijednost, a neizostavan dio nje morao je biti i Poslanik, a.s.⁴⁴ Većina ove poezije nije bila uvijek direktno posvećena hvaljenju Poslanika, a.s. Naprotiv, veći broj stihova Ḥassān ibn Tābita pa i Ka'b ibn Mālīka, npr.: predstavljaju odgovor na uvrede upućene Poslaniku, a.s., odbranu islama i njegovih vrijednosti, te žal za muslimanskim borcima poginulim u bitkama. Budući da je Muhammed, a.s., bio centralna figura ove poezije, kritičari svu poeziju spjevanu u periodu poslanstva koja brani islam i Poslanika, a.s., svrstavaju u pohvalnicu Poslaniku, a.s.⁴⁵

Možemo reći da se koncept *mamdūḥa* (*hvaljenje osobe*) u ovoj poeziji postepeno pomjera i nadilazi stari arabljanski koncept. Hvaljeni sada postaje iskreno pohvaljeni, da bi se potom ta iskrenost postepeno transformisala u ljubav, a hvaljeni postao voljeni. Na ovo je

⁴¹ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 14.

⁴² Isto, str. 20.

⁴³ Isto, str. 25.

⁴⁴ Isto, str. 27.

⁴⁵ Isto, str. 13.

snažno utjecao i Kur'an svojom slikom Poslanika, a.s., kao Allahovog voljenog koji je poslan kao milost svim svjetovima. Dakle, možemo reći da se staroarabljski koncept mamdūḥa u ovoj poeziji postepeno transformisao u koncept maḥbūba – voljenog, a to je Poslanik, a.s.⁴⁶

Ako smo za prvu fazu pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., rekli da je to faza „djetinjstva“ onda fazu nakon Hidžre, preseljenja Muhammeda, a.s., i njegovih sljedbenika možemo nazvati fazom „mladosti“ iz nekoliko razloga:

- a) Broj pjesama pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koje su nastale u ovom periodu je daleko veći od broja pjesama nastalih u prethodnom periodu.
- b) Pjesnici ovog perioda su bili iz reda ensarija, muslimana Medine, koji su kod Vjerovjesnika, a.s., imali poseban status i čiju je poeziju korigovao i kojoj je davao veliku važnost, a to su bili: Ḥassān ibn Tābit, Ka'b ibn Mālik i 'Abd 'Allāh ibn Rawwāḥa koji su kroz stoljeća postali poznati zbog svojih pohvalnica Vjerovjesniku, a.s.
- c) Pohvalnice ove faze su nabijene emocijama više nego pohvalnice bilo koje faze njihovog razvoja zato što su njihovi pjesnici bili iskreniji prema Vjerovjesniku, a.s., i njegovom pozivu.
- d) Pjesnici ove faze su zahvaljujući svom ispravnom razumijevanju islama i dužini vremena provedenog sa Vjerovjesnikom, a.s., uspjeli u svojim pohvalnicama ostvariti ravnotežu između svjetovne i vjerske dimenzije ličnosti vjerovjesnika kroz precizan i realističan narativ. Ipak treba naglasiti da poezija ove faze nije dosegla umjetničku vrijednost koju imaju pohvalnice iz prethodne i kasnije faze, budući da pjesnici nisu imali vremena za doradu i dotjerivanje već su morali svojim stihovima pratiti događaje koji su brzo slijedili jedan za drugim: bitka na Bedru, bitka na Uhudu, bitka protiv saveznika i druge manje bitke i pohodi.⁴⁷

2.2.1. Ḥassān ibn Tābit

U plejadu pjesnika koji su obilježili svoju epohu, ali i vijekove poslije njih, spada i Ḥassān ibn Tābit, pjesnik iz generacije na prijelazu između ere paganizma u eru ranog islama. Poezija ovog pjesnika bila bi samo jedna u nizu da nije bilo događaja koji je njegovu poeziju

⁴⁶ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str. 56.

⁴⁷ Ṣalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 50.

učinio trajnom, a to je pojava islama i njegov angažman u ulozi Poslanikovog pjesnika.⁴⁸ Ḥassān ibn Tābit je u svojim pjesmama prije pojave islama uglavnom tretirao sukobe unutar medinskih plemena al-ʿAws i al-Ḥazraġ, kojem je i pjesnik pripadao. Također je jedan dio svog života i pjesničkog stvaralaštva posvetio arapskim gasanidskim vladarima, od kojih potiče i njegova majka. Nakon prihvatanja islama, pjesnik je skoro svu svoju poeziju posvetio islamu i poslaniku Muhammedu, a.s., vodeći nemilosrdnu pjesničku debatu s pjesnicima koji su napadali islam ili Poslanika ili oplakujući one koji su poginuli u bitkama sa mnogobošcima.⁴⁹ Njegova poezija je važan sastavni dio sire, Muhammedove, a.s., biografije, jer je napisao izvanredne stihove u pohvalu ideje islama i ocrnjivanju Poslanikovih, a.s., neprijatelja. Opisao je događaje poput bitke na Bedru (624. h.g.), u kojoj je mala skupina muslimana ostvarila prvu pobjedu nad Mekelijama, bitke na hendeku (627. h.g.), borbe sa židovskim plemenom Kurejza i osvajanja Meke (630. h.g.).⁵⁰

Jedna od njegovih prvih pjesmama u kojima je stao u zaštitu Vjerovjesnika, a.s., je kasida u kojoj odgovara Abū Sufyānu ibn al-Ḥārītu poznata kao Hamziyya. Ono što je primjetno u toj kasidi je da je njen prvi dio koji se sastoji od 10 stihova nastao u vrijeme prije pojave islama (*al-ġahiliyya*). U njima on pjeva na način kako su to činili pjesnici iz tog perioda. Koristi se stilskim figurama koje su tada bile u upotrebi: prisjeća se svoje drage, oplakuje njena staništa, spominje mjesta u Šamu koja je posjećivao radi skladanja panegirika vladarima Banū Ḡassān i ponosi se pijenjem vina.⁵¹ Što se tiče dijela ove pjesme koja je nastala u islamskom periodu vidljivo je da je nastajala u etapama tako da su u njoj stihovi iz kojih je vidljivo da su nastali prije oslobođenja Meke, kao i oni koji su nastali povodom tog događaja, tako da se može rekonstruisati period od prve do osme godine po Hidžri.⁵² Ovdje ćemo navesti samo onaj dio kaside u kojem se hvali Vjerovjesnik, a.s.:

Allah je vama roba Svoga poslao,

koji istinu govori da bi vas sačuvao.

Ja mu povjerovah pa ustajte i vi istinu svjedočite,

Nit' odgovaramo tvom pozivu nit' hoćemo tada rekli ste.

⁴⁸ Semir Rebronja, *Poslanikova ličnost u poeziji Hassana ibn Sabita...*, str. 9.

⁴⁹ Semir Rebronja, *Poezija Hassan ibn Sabbita kao izvor proučavanja Poslanikovog životopisa*, Časopis za jezik, književnost i kulturu „*Cultura Balkanica*“ br. 1/2017., str. 122. i 123.

⁵⁰ Annemerie Schimmel, *As Trough a Veil, Mystical Poetry of Ilam*, Columbia University Press, New York, 1982., str. 173.

⁵¹ Maḥmūd ʿAlī Makkī: *Al-Madāʿih al-nabawiyya...*, str. 13.

⁵² Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, El-Kalem, Sarajevo, 1999., str. 67.

I Džibrili-Emin, Allahov povjerenik je među nama,

A Ruhu-l-kudusu među stvorenjima ravna nema.

Zar nije Ebu Sufjan od mene prenio,

I poruku koja je sasvim jasna donio?

Da vas naše sablje učiniše robovima,

A čast Abdud-dara sačuvala je robinja.⁵³

Vrijedao si Muhammeda, pa sam u odbranu morao stati,

I zato ću od Allaha Uzvišenog nagradu ja imati.

Kako možeš vrijedati ga, a ravan mu nisi ti,

Zar ćeš čestitog i pravovjernog uvredama vrijedati?!

Zar je onaj ko Muhammeda vrijeda,

Kao onaj ko ga hvali i pomoć mu pruža?!

Žrtvovao bih oca, djeda i moju čast,

Za život Resula moga i njegovu čast.⁵⁴

Zbog ove kaside je ‘Ā’iša, supruga Vjerovjesnika, a.s., oprostila Ḥassānu ibn Tābitu njegovo učešće u potvori nje za preljubu (*qadīyya al-’ifk*), a sam Vjerovjesnik, a.s., mu je oprostio zbog ove kaside kada je jednom prilikom naumio da ga kazni. Drugom prilikom mu je rekao: „Neka te Allah, o Hassane, sačuva džehennemske vatre“, nakon što je Ḥassān recitujući ovu kasidu izrekao stih:

Moj otac, moj djed i moja čast

Zaštita su od Vas za Muhammedovu čast.⁵⁵

Primjećujemo da u ovim stihovima Vjerovjesnik, a.s., kao osoba koja se hvali ne zauzima mnogo prostora. Također, iako se pojavljuju nek riječi koje ukazuju na islamsku tematiku kao što su Džibril, ruh al-quddūs, ipak većina stihova po svom značenju i obliku još

⁵³ ‘Abd al-dar je bio ogranak plemena Qurayš koji su u predislamskom dobu imali određene službe kao što je otključavanje Ka’be i briga oko ratne zastave. U bici na Uhudu kada je poginuo Ṭalḥa ibn Abī Ṭalḥa iz ogranka ‘Abd al-dar zastavu je preuzeo njegov brat ‘Uṭmān, nakon njega drugi brat Sa’īd i tako redom sve dok na kraju zastavu nije preuzela jedna žena. Ovim stihovima Ḥassān ibn Tābit podsjeća Abū Sufyāna na poniženje mušrika na bici na Bedru kada je veliki broj njih pao u zarobljeništvo i bici na Uhudu kad je ponos ratne zastave sačuvala jedna od žena.

⁵⁴ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 14.

⁵⁵ Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti...*, str. 70.

uvijek se ne razlikuje od predislamske poezije. Pretpostavka je da je Ḥassān ibn Ṭābit htio da odgovori na isti način svojim oponentima te je zbog toga svoje stihove izrekao na način općepoznat i općeprihvaćen među Arapima tog vremena.⁵⁶

Ukoliko uporedimo njegovu poeziju nastalu u predislamskom periodu (*al-ġāhiliyya*) i onu nastalu u ranom periodu islama primjetit ćemo razliku u vrijednostima kojima se hvali i ponosi. U predislamskoj poeziji hvali i ponosi se onim čime su se hvalili i ponosili predislamski pjesnici: nadmoći i mnoštvom, plemenitošću i gostoprimstvom prema gostu, svojim precima čiji su potomci kraljevi Hire, ubjeđenjem da krv njihovih kraljeva i njihovih ubijenih ima miris najljepšeg miska. S druge strane, u stihovima nastalim u islamskom periodu primjetno je da se on pored univerzalnih vrijednosti iz predislamskog perioda koje je islam zadržao hvali ranijim prihvatanjem islama u odnosu na druge, pomaganjem Vjerovjesnika, a.s., nadimkom „Ensarije“ kojim je Muhammed a.s., nazvao muslimane Medine, činjenjem dobročinstva, udjeljivanjem imetka siromašnim i prosjacima, bezgrešnim govorom i izbjegavanjem svake vrste nemoralna, hrabrošću u boju ljutom iako se prednost daje miru, pažnjom prema komšiji, izvršavanju zavjeta, pravednošću u presudama.⁵⁷

I prije Muhammeda bijasmo vladari međ' ljudima,

A kada islam dođe poveća se ugled nama.

Allah nas je, pored kojeg drugog boga nema,

počastio danima kojima sličnih po slavi nema.

Zbog pomoći Boga, poslanika i Njegovog dina,

Nazva' nas imenom časnim, pomogači dina.

Oni su narod moj koji najbolje porodice ima,

Ništa od dobra učinjeno nije, a da on u tom udjela nema.

Odgajaju na dobročinstvu onih kojih više nema,

A za činjenje dobročinstva drugim za njih prepreke nema.

Ni u ratu ni u miru njima sličnih nema,

Njihov rat je smrt za dušmana, a u miru straha nema.

⁵⁶ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 14.

⁵⁷ Isto, str. 18-19.

*Njihov komšija prema čeljadi svojoj najveću odgovornost ima,
Kad naumi nešto po plemenitosti i žrtvi mu malo ravnih ima.
Njihov nosač i kad robu nosi tada hilne nema,
Ono što on po(d)nijeti može za to dostojne naknade nema.
Govornik njihov kad po pravdi govor ima,
Blagost mu je običaj, a presuda pravdu ima.
Povjerenik⁵⁸ muslimana jedan je među nama,
A i onaj kojega su meleki kupali svojim krilima.⁵⁹*

Ono što je iz opusa Ḥassāna ibn Ṭābita najbliže žanru pjesama pohvalnica u čast Vjerovjesnika, a.s., jesu njegove elegije nakon njegove smrti. U njegovom divanu zabilježene su četiri kraće i jedna duža kasida ove vrste.⁶⁰ Ibn Hišām u svojoj *al-Sīri* navodi čak tri kaside koje pjevaju o Poslanikovo, a.s., smrti, a mi ćemo ovdje u prijevodu navesti jednu, koja glasi:

*U Tajjibi su obilježja Resula što sv'jetle,
A obilježju svakom često i trag se zamete.
Al' u svetoj zemlji trag se nikad ne briše,
Minber u njoj je vrli na koji on se penjaše.
Svud znakovi su jasni, trajna obilježja,
Dom je njegov tu i njegova džamija.
Uz džamiju su sobe u koje se spuštala,
Svjetlost od Allaha, pravi put pokazala.
Biljezi svud razasuti koje vr'jeme briše,
Ako koji izblijedi, ponovo se ispiše.
U njima Resula vidim i njegovo djelo,
Kabur poznam u čijem lahdu njegovo je tijelo.*

⁵⁸ U ovom stihu pjesnik aludira na dvojicu ashaba Abū 'Ubejda ibn al-Ġarrāh kojeg je Poslanik, a.s., nazvao 'emīn al-'umma i Ḥanzalu ibn Abī 'Āmira kojeg su prema islamskoj tradiciji meleki okupali nakon što je poginuo u bici na Uhudu.

⁵⁹ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 19

⁶⁰ Isto, str. 20.

*Oplakujem Poslanika, suze teku same,
Rasplakujem i oči tuđe, znane i neznane.
Prisjećam se blagodati koje Resul donese,
Pobrojati ih ne mogu, duša nemoćna ostade.
Zabrinuta, iznurena, jer izgubi Ahmeda,
Pa sve broji blagodati voljenog Muhammeda.
Desetinu jednu ne može da izbroji,
Al' posebno neke duša voli da izdvoji.
Dugo evo stojim, iz oka potok suza bježi,
Pored humke kabura u kojem Ahmed leži.
Mubarek ti si, kabure, u tebi Poslanik biva,
Mubarek je i zemlja koja upućenog skriva.
I lahd je tvoj mubarek, unutrašnjost prijatna,
A na njemu mala ploča slojevita kamena.
Ruke mnoge na taj kabur zemlju li su bacale,
K'o da zvijezde pred očima na njega su padale.
Zatrpashe blagost, znanje, a i rahmet veliki,
U toj noći poslanika zemlja časnog prekri.
I odoše tužni oni, bez Nebijja svoga,
Mišica i leđa slabih od silnoga bola.
Plaću za onim koga čak oplakuje nebo,
Zemlja za njim rida, a šta tek bi čovjek treb'o?
Da l' ijedan jadnik ikad težu muku je doček'o,
Od muke dana onog kada Ahmed je preselio?!
U tom danu prekinu se sa nebesa Objava,
Koju dugo nurom svojim sve je obasjavala.*

*Ka Milostivom on je svakog insana upravlj'o,
Iz niskosti, poniženja nesretnike izbavlj'o.
Predvodnik je njihov bio, k Istini ih vodio,
Iskrenosti učio ih, sretan svak je ko mu se pokorio.
Propuste i greške prašt'o i prihvat'o isprike,
Ko u hajru ustraje, pa Allah Najdarežljiviji je.
Kad se radilo o nečem što podnijet ne bi mogli,
Olakšav'o bi njima, dok snage ne bi smogli.
U velikoj su blagodati Allahovoj bili,
Stazom jasnom koračali i stope mu sljedili.
Teško njemu padalo je da skrenu s Pravog puta,
Trudio se da uvijek im jasna bude ruta.
Prema svima milostiv, to je ono pravo,
Stavlj'o se na svačiju stranu, svakom uslišav'o.
Dok su tako u svjetlosti prekrasnoj uživali,
Već sutra im strijela smrti svjetlost krasnu ugasi.
Pa Hvaljenik ode nazad svome Gospodaru,
I meleki za njim plaču i dižu mu hvalu.
Omrknuo Sveti grad u tuzi i sjeti,
Jer Objava više s neba u njega ne leti.
Sve je pusto osim kabura koji tu je ostao,
Zbog gubitka kamen, drvo, sve plakati počelo.
Suze lijte za Resulom, moje oči hude,
Ne dozvolite drugačije ikada da bude.
Šta vam je sa Blagodarnim vi da ne plačete?!
Priušti vam dobra mnoga, treba to da znate.*

*Ron'te zato za njim suze, drage moje oči,
Izgubiste onog kome sličan neće doći.
Prošlost nije izgubila nekog poput njega,
Nit' će iko sličan doći sve do Dana sudnjega...*

Kasida se završava sljedećim stihovima:

*Ovo kažem, a ko meni ne daje za pravo,
Bezuman je, ludak pravi, ne razmišlja zdravo.
Silnom strašću evo njega ja sam mnogo hvalio,
Ne bi l' sa njim u Džennetu vječnom boravio.
U blizini Odabranog da budem ja žudim,
Zbog tog dana radim mnogo, ustrajno se trudim.⁶¹*

Ovo je jedna od najpoznatijih kasida ovoga pjesnika i oslikava stanje u muslimanskoj zajednici nakon smrti Poslanika, a.s. Primjećujemo da za razliku od prijeislamske kaside u kojoj se pjesnik u uvodnom ljubavnom prologu zadržava na ostacima boravišta voljene, u ovoj kasidi pjesnik pjeva o mjestima na kojima je boravio Poslanik, a.s., oplakujući njegov gubitak. On opisuje veliku nedaću koja je zadesila cijeli kosmos smrću Vjerovjesnika, a.s., do te mjere da i nebesa i Zemlja plaču zajedno sa muslimanima zbog bola rastanka s njim. Zatim prelazi na nabranje i isticanje njegovih plemenitih svojstava i osobina i isticanje njegove brige spram upute ljudi ispravnom vjerovanju i dobročinstva prema njima. Stilskom analizom kaside dolazimo do zaključka da su najčešće stilske figure u pjesmi alegorija (*al-kināya*), metafora (*al-isti'āra*), zatim pozajmljivanje kur'ansko-hadiskih konstrukcija i značenja (*al-iqtibās*), kao i upotreba nekih oblika sintaksostilistike (*'ilm al-ma'ānī*), poput sažetog načina izražavanja (*al-iğāz*), dozivanja (*al-nidā'*).⁶² Zasigurno da je ovo najbolja elegija spjevana Vjerovjesniku, a.s., s obzirom na velike emocije izražene u njoj, kvalitet pjevanja i naboj islamskih motiva i da je od onoga što su pjevali njegovi savremenici najbliža žanru pjesama pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koji će doživjeti svoj puni procvat tek nekoliko stoljeća

⁶¹ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti – život poslanika Muhammeda, drugo izdanje, Udruženje „Orijent“, Sarajevo, 2017.*, str. 730-732

⁶² Semir Rebronja, *Poezija Hassan ibn Sabbita kao izvor proučavanja Poslanikovog životopisa...*, str. 143-144.

kasnije. Upravo su zbog toga pjesnici tog žanra često analizirali ovu kasidu i pisali tahmise na nju.⁶³

2.2.2. Ka‘b ibn Mālik

O životu Ka‘b ibn Mālik iz vremena prije pojave islama se ne zna mnogo osim onog što u svojim kasidama spominje Ğassān što ukazuje na činjenicu da je često posjećivao tu kraljevinu kao i drugi pjesnici tog vremena. Jedan je od trojice ensarija, muslimana Medine, koji su svojim pjesništvom stali u zaštitu i odbranu Vjerovjesnika, a.s., i islama od pjesnika iz mekanskog plemena Kurejš. Bio je jedan od onih koji su prisustvovali prisegi na Akabi. Iako je bio učesnik većine bitaka koje su se desile za života Vjerovjesnika, a.s., izostao je iz bitke na Bedru i pohoda na Tebuk.⁶⁴ Njegova poezija koja je bila razasuta po knjigama o životopisu Vjerovjesnika, a.s., sakupljena je u posebnu zbirku. Većina njegove poezije opisuje događaje iz života Vjerovjesnika, a.s., vojnih pohoda i bitaka, te predstavlja odgovor na napade kurejšijskih pjesnika. Njegova poezija je puna entuzijazma sa izvanredno naglašenom muzikalnošću, a čvrsto islamsko vjerovanje i nemjerljiva ljubav prema Vjerovjesniku, a.s., dali su njegovoj poeziji poseban ton nepatvorene iskrenosti.⁶⁵

Iako nije prisustvovao bici na Bedru spjevao je kasidu govoreći o Allahovoj pomoći muslimanima i prijeteći vojskovođi Kurejšija Abū Sufyānu:

Nisu se vaši junaci na Bedru proslavili,

niti su strpljivost u borbi pokazali.

Allahovim svjetlom naša vojska stiže,

svjetlo koje tamu uklanja i diže.

Poslanik nas predvodi Allahovim emerom,

a što će se desiti Allahovim kaderom.

⁶³ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 26

⁶⁴ Ka‘b ibn Mālik bio je jedan od trojice koji su neopravdano izostali s pohoda na Tebuk. Tim povodom objavljen je 118 ajet sure Al-Tawba: „a i onoj trojici koja su bila izostala, i to tek onda kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim i kada su uvidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je posljuje i njima oprostio da bi se i ubuduće kajali, jer Allah, uistinu, prima pokajanje i milostiv je.“

⁶⁵ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 27

*Vaši vitezovi nisu na Bedru pobijedili,
a niti su se vama živi vratili.
Zato, o Ebu Sufjane, nemoj žuriti,
brze konje s Kede, pričekaj ih ti.
Allahovu pobjedu, Džibril melek s njima
i Mikail melek, skupina su divna.⁶⁶*

Odgovarajući Hubayra ibn Wahbu al-Maḥzumiyyu nakon bitke na Uhudu Kaʿb je spjevao dužu kasidu u kojoj je na divan način prikazao spremnost muslimana da svojim tijelima štite Vjerovjesnika, a.s., i bezuvjetnu pokornost i poslušnost njemu i spremnost da poginu na putu pomaganja njegove vjere:

*Među nama je Allahov Poslanik čije naredbe slijedimo,
Kad' nam zapovijed neku izda bez čekanja je izvršimo.
Ruhu-l-emin njemu od Gospodara njegova dolazi,
Spušta se iz prostranstva nebeskih pa na njih uzlazi.
Od njegov savjet tražimo kada nešto želimo,
I ako nešto nedozvoljeno poželimo opet se pokorimo i slušamo.
Ikada nam se činilo da izlaza nema Božiji Poslanik reče,
Ne strahujte od smrti na Božijem putu već za njom čeznite.
I budite kao onaj koji život prodaje da bi se približio,
Vladaru kod kojeg će sve proživljeno biti i Njemu će biti vraćeno.
Zato uzmite mačeve vaše i čvrsto se pouzdajte,
U Allaha koji upravlja svime i završnicu određuje.⁶⁷*

Pri povratku iz bitke na Uhudu Abū Sufyān obećao je Vjerovjesniku, a.s., da će se iduće godine opet susresti i sukobiti na Bedru. Iako su obje vojske izišle na Bedr u dogovoreno vrijeme plašeći se eventualnog poraza Abū Sufyān je odustao od borbe i vratio se u Meku bez borbe. Povodom ovog slučaja Kaʿb ibn Mālik recitova je sljedeće stihove:

⁶⁶ Alija Muhammed Es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 555

⁶⁷ Ṣalāḥ ʿĪd, *Al-Madāʾiḥ al-nabawiyya...*, str. 74.

*Novi susret na Bedru s Ebu Sufjanom zakazasmo,
 Al' iskreni bio nije, jer tamo ga ne nadosmo.
 Kunem ti se da si došao i da si nas sreo,
 Jadan bi se vratio i bez drugova se obreo.
 Utbeta i sina već smo za zaemlju pribili,
 I Amra i Ebu Džehla ubijenog ostavili.
 Allahovom poslaniku vi ste se usprostivili,
 Jadne li vam vjere, nevaljalci jedni zalutali.
 Rodom svojim i imetkom za Resula ću se zalagati,
 Makar me vi grdili ipak ja ću jasno kazati.
 Pokorili smo se njemu ni sa kim ga ne poredimo,
 Zvijezda on je naša, u mraku se za njim povodimo.⁶⁸*

Vjerovjesniku, a.s., se sviđala poezija Ka' b ibn Mālika, ali ipak ne toliko koliko poezija Hassān ibn Tābita. U jednoj od predaja zabilježeno je da je Vjerovjesnik, a.s., bodrio Ka' ba da sklada poeziju i da ga je usmjeravao da koristi riječi koje imaju vjersko značenje. U toj predaji se navodi da je Vjerovjesnik, a.s., ušao u džamiju dok je Ka' b recitovao svoju poeziju. Primijetivši Poslanika, a.s., Ka' b je zašutio. Na upit Vjerovjesnika, a.s., šta je radio Ka' b je odgovorio da je recitovao poeziju na šta mu je on rekao da nastavi sa recitovanjem. Ka' b je nastavio svoje recitovanje dok nije došao do stiha:

Jedan borac za naš soj je kao čitav bataljon,

Tada mu je Poslanik, a.s., rekao: „Nemoj reći: „za naš soj“, već reci: „za našu vjeru.“⁶⁹

Ka'bove pohvalnice ukazuju na njegovu veliku zadivljenost Vjerovjesnikom, a.s., i iskrenu ljubav prema njemu, do te mjere je spreman žrtvovati svoj život za njega. To je vidljivo kroz njegove virtuozne opise bitaka u kojima je lično učestvovao i u kojima opisuje uvodne dvoboje bitaka na Bedru, Uhudu, Hendeku i druge. Druga bitna odlika je jasan utjecaj

⁶⁸ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 438

⁶⁹ Šalāh 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Maktaba al-'Ādāb, Al-Qāhira, 2008., str. 73

Časnog Kur'ana na Ka'bove pohvalnice. Očigledno je da je on puno učio Kur'an što je imalo jak utjecaj na stil njegove poezije.⁷⁰

2.2.3. 'Abd 'Allāh⁷¹ ibn Rawwāḥa

Abdullah ibn Rawwāḥa, jedan od trojice Vjerovjesnikovih, a.s., pjesnika, bio je jedan od prvaka muslimana Medine (ensarija), učesnik prisege na Akabi, lični Vjerovjesnikov, a.s., pisar. Učestvovao je sa njim u svim pohodima sve dok nije poginuo kao šehid u pohodu na Mu'tu 8. godine po Hidžri. Kako bilježi Abū al-Farǧ al-'Iṣfahānī za razliku od Ḥassāna i Ka'ba koji su na rugalice 'Abd 'Allāh ibn al-Ziba'rīja, Abū Sufyāna i 'Amr ibn 'Āṣa odgovarali na isti način pozivajući se na događaje iz prošlosti i ukazujući na njihove mahane Abdullah ibn Rawwāḥa im je prigovarao zbog njihovog nevjerovanja. Iako su im tada teže padali stihovi Ḥassāna i Ka'ba nakon što su primili islam spomenuta trojica kurejšijskih pjesnika i shvatili suštinu islamskog vjerovanja daleko teže su doživljavali stihove Abdullah ibn Rawwāḥe. Vjerovatno je to razlog što je opus zabilježene poezije Abdullah ibn Rawwāḥe znatno manji od opusa Ḥassāna i Ka'ba, jer su kurejšijski pjesnici koji su izrugivali Vjerovjesnika, a.s., nakon što su primili islam željeli da se zaboravi ta poezija koja im je teško padala. Također, dok su u poeziji Ḥassāna i Ka'ba primjetni ostaci stare prijeislamske kaside: nadmetanje u porijeklu, pozivanje na slavne podvige i izrugivanje zbog nedostataka, istina u malo blažem obliku zbog utjecaja učenja islama, u poeziji Abdullah ibn Rawwāḥe uočljiva je dubina njegovog vjerovanja.⁷²

Među malim brojem sačuvanih stihova Abdullah ibn Rawwāḥe je tužbalica posvećena Hamzi, amidži Vjerovjesnika, a.s., koju je spjevao nakon njegove pogibije u bici na Uhudu:

Plakalo je oko moje, i treba da plače,

Al' pomoći ne može ni plač ni ridanje.

Ranim jutrom za lava Božijega rekoše,

Zar Hamza, taj veliki čovjek da pogine?

⁷⁰ Ṣalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya*, Maktaba al-'Ādāb, Al-Qāhira, 2008., str. 75

⁷¹ Budući da će se ime 'Abd 'Allāh u ovom dijelu rada više puta ponavljati radi lakšeg čitanja u nastavku ga nećemo navoditi potpuno transkribirano prema naučnoj ZDMG transkripciji.

⁷² Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 32-33.

Zadesi zbog njega tuga vel'ka svakog muslimana,

A zbog njega tuga vel'ka zadesi i Poslanika.

Neka je na tebe selam Gospodara tvoga,

U džennetskim baščama uživanja bez prestanka.⁷³

Nakon što su kurejšije predvođene Abū Sufyānom odlučile da ne iziđu na megdan muslimanima na Bedru četvrte godine po Hidžri, bojeći se da bi ponovo mogli doživjeti poraz, Abdullah ibn Rawwāḥa je spjevao sljedeće stihove:

Obećali smo Ebu Sufjanu novi susret na Bedru,

Ali ne nadosmo da se obećanja drži niti da ima vjeru.

Kunem ti se da si se dogovora držao i sa nama se sreo,

Zasigurno bi se ponižen vratio i zaštitnike bi izgubio.

Bili ste neposlušni Allahovom poslaniku,

Jadne li vam vjere koja ne vodi pravom putu.

I da me na najsvirepiji način mučite, poklič je moj,

Žrtvovat ću za Allahova poslanika, i porodicu i imetak svoj.

Pokorni smo njemu kojem među nama slična nema,

Zvijezda je koja u mrkloj noći put osvjetljava nama.⁷⁴

Njegovo iskreno vjerovanje je vidljivo i u stihovima koje je izrekao dok je držao za povodac devu na kojoj je jahao Vjerovjesnik, a.s., prilikom ulaska u Meku radi obavljanja umre sedme godine po Hidžri:

Sklonite se nevjernici vi njemu sa staze,

Sklonite se, jer se dobra sva kod resula nalaze.⁷⁵

Gospodaru ja vjerujem u r'ječi njegove,

Prihvatit ih moram, znam da to pravo Tvoje je.⁷⁶

⁷³ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 33.

⁷⁴ Isto, str. 34.

⁷⁵ Ovi stihovi su različiti u različitim zbirkama hadisa, ali se uglavnom svode na slično značenje

⁷⁶ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 555

*O mušrici, glave ćemo vam poskidati,
prijatelj za prijatelja tada neće pitati.⁷⁷*

U hadisu kojeg bilježi Imam Tirmizi prenosi se da je Omer, r.a. rekao: „O Ibn Revvaha, zar pred Allahovim Poslanikom, i to u Allahovom Haremu kazuješ i recituješ stihove?“ Tada mu Allahov Poslanik, a.s., reče: „Pusti ga Omere, stihovi će na njih brže djelovati nego odapete strijele.“⁷⁸

Njegova iskrenost u vjerovanju iskazana u stihovima dostigla je vrhunac u stihovima koje je izrekao kada ga je Vjerovjesnik, a.s., poslao s vojskom koja je krenula u pohod na Mu'tu osme godine po Hidžri. Vjerovjesnik, a.s., je za zapovjednika te vojske odredio Zayda ibn Hāriṭa, a ukoliko on pogine da zapovjedništvo preuzme Ğa'far ibn AbīṬāliba, a ukoliko i on pogine onda Abdullah ibn Rawwāḥa. Prilikom ispraćaja vojske muslimani su govorili: „Allah bio s vama, sačuvao vas i zdrave vas vratio!“ Abdulah ibn Rawwāḥa tada reče: „Ja međutim kažem ovako:

*Milostivog molim ja da mi oprost dadne,
oštra sablja da me sječe, kad na mene padne.
Ili za ruke jednoga kopljanika vještoga,
da mi jetru i crijeva kopljem rastrga.
Ne bi li kraj mezara moga ko prođe, kazao:
O borče, mudžahide, Allah ti se smilovao.⁷⁹*

Kad je sve bilo spremno za pokret, Abdullah ibn Rawwāḥa priđe Vjerovjesniku, a.s., i opraštajući se od njega u stihovima reče:

*Ti si Allahov poslanik, a onaj ko to ne razum'je,
Takav je jadan i b'jedan, njemu se sudbina smije.
Allah nek ustoliči tebe i dobro koje si donio,
Baš kao poslanike druge, koje prije tebe je pomog'o.*

⁷⁷ Alija Muhammed Es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 872

⁷⁸ Safijjurrāḥman El-Mubarekfuri, *Zapečaćeni džennetski napitak*, ŠIP DD "BORAC", Travnik, 1995. str. 437.

⁷⁹ Alija Muhammed Es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 882-883

Ja u tebi sam dobro vel'ko od samog početka naslutio,

Za razliku od svijeta drugog, koji to odmah nije shvatio.⁸⁰

Nakon što je noseći bajrak poginuo Zayd ibn Hāriṭ, bajrak je preuzeo Ğa'far ibn Abī Ṭālib i borio se dok nije poginuo. Zatim je bajrak preuzeo Abdullah ibn Rawwāḥa recitujući sljedeće stihove:

O dušo, kunem ti se da ćeš moje tijelo napustiti,

primorana bit ćeš, ako milom nećeš to učiniti.

Stigla si do ostvarenja nadanja svojih,

Ako postupiš k'o dvojica prethodnika mojih.⁸¹

2.3. Faza zrelosti - period nakon osvajanja Meke

Ovo je posljednja faza razvoja pjesama pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., za vrijeme njegovog života. Nakon što su u prethodnoj fazi rugalice koje su pjevali pjesnici Meke ustvari bile glavni faktor nastajanja pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., u ovoj fazi razlog pisanja pohvalnica su bili faktor straha i faktor nade.⁸² Trijumf islama upotpunjen je osvajanjem Meke, te povratkom Poslanika, a. s., i njegovih drugova u rodni grad. Predaja Meke značila je i književnu i poetsku predaju. S osvajanjem Meke prestaje i odbrana Poslanika, a. s., u pjesmama i odgovori mekanskim pjesnicima mnogobšcima. Nakon oslobođenja Meke i bitke na Hunejnu došlo je do konačne pobjede islama nad utvrdom idolopoklonstva i mnogoboštva tako da su pjesnici koji su pjevali rugalice protiv Vjerovjesnika, a.s., islama i muslimana imali pred sobom izbor ili da pobjegnu i potraže utočište na nekom drugom mjestu ili da se pokaju i zatraže oprost od Muhammeda, a.s. Pohvalnica Poslaniku, a.s., tako doživljava sljedeći važan stepen u svom razvoju.⁸³

Osvajanjem Meke pjesme pohvalnice Vjerovjesniku, a.s., poprimaju dvije nove karakteristike. Prva od njih je karakteristika ponosa i radosti koja je primjetna u kasidama pjesnika koji su ranije primili islam i koji su njima proslavili povratak u Meku poput

⁸⁰ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 574

⁸¹ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 35.

⁸² Šalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 56.

⁸³ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str 57.

Ḥassānaibn Ṭābita i al-‘Abbāsaibn Mirdāsa. Druga karakteristika, traženje oprosta, koju poprimaju pohvalnice Vjerovjesniku, a.s., javlja se kod pjesnika koji su ranije pjevali rugalice Vjerovjesniku, a.s., ali su nakon osvajanja Meke primili islam i pokajali se te zatražili oprost od njega.⁸⁴ Tada nastaju pjesme „pokajnice“ ili pjesme izvinjenja Poslaniku, a.s., (*‘i’tidāriyyāt*). Najvažniji pjesnici koji su smogli snage da se izvine Poslaniku, a.s., bili su Abū Sufyān, Ibn al-Zi‘bārāi ‘Anas ibn al-Sālim i svakako Ka‘b ibn Zuhayr. Pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., u ovom trećem stadiju razvoja, ali i općenito za vrijeme života Poslanika, a.s., svoju kulminaciju doživljava sa Ka‘b ibn Zuhayrovom kasidom Lāmijom poznatom kao Bānat Su‘ād.⁸⁵ Ova poema predstavlja najpoznatiju pjesmu pohvalnicu upućenu Vjerovjesniku, a.s., koja datira iz perioda poslanstva.⁸⁶

2.3.1. ‘Abd ‘Allāh ibn al-Zi‘bārā

Opća amnestija nakon oslobođenja Meke nije obuhvatila dvanaest otvorenih protivnika Muhammeda, a.s., osmericu muškaraca i četiri žene. Što se tiče muškaraca, radilo se o sljedećim ljudima: ‘Ikrima ibn Abī Ğahl, Ṣafwān ibn ‘Umajja b. Halef, ‘Abd ‘Allāh ibn Sa‘d ibn Abī Sarḥ, ‘Abd ‘Allāh ibn Ḥaṭāl, Ḥuwayriṭibn Nuqayz ibn Wahb, Mikyās b. Ṣubāba, ‘Abd ‘Allāh ibn al-Zi‘bārā i Habbar ibn ‘Aswad. Ova osmerica isticala su se u vrijeđanju Muhammeda, a.s., i ispoljavanju neprijateljstva, u čemu su bili uporniji od drugih, pa je on zbog toga i naredio njihovo pogubljenje. Ova naredba bila je punosnažna prije nego su se neki od njih pokajali, nakon čega su pošteđeni. Od spomenute osmerice pokajala su se i islam primila četverica: ‘Ikrima Ibn Abī Ğahl, Ṣafwān ibn ‘Umajja b. Halef, ‘Abd ‘Allāh ibn Sa‘d ibn Abī Sarḥ i ‘Abd ‘Allāh ibn al-Zi‘bārā. Nakon što je primio islam, ‘Abd ‘Allāh ibn al-Zi‘bārā izrecitovao je stihove kojima se Poslaniku, a.s., izvinio za sve što je počinio u vrijeme paganstva.⁸⁷ U tim stihovima je, između ostalog, kazao:

San mi sprječavaju bojazan i brige,

A noć je spustila svoj zastor zamračila sve.

Zbog toga što mi je došlo da me Ahmed ukorio,

Pa sam noć proveo kao da sam vrućicu imao.

⁸⁴ Ṣalāh ‘Īd: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 56

⁸⁵ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str 58.

⁸⁶ Annemerie Schimmel, *As Trough a Veil...*, , str. 172.

⁸⁷ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 593.

*Izvinjavam vam se zbog onoga što sam učinio,
 Uistinu sam ja u zabludi lutao.
 Poslaniče Allahov, moj je jezik ukočen bio,
 Razvezat ga nisam mog'o⁸⁸, u propasti sam živio.
 Sl'jedeć puteve zablude sa šejtanom sam se natjec'o,
 I sa svakim onim ko se njemu prokletniku priklonio.
 A danas, evo, meso moje, srce i moje kosti,
 U Allaha vjeruju i svjedoče da ti poslanik Njegov si
 Pa mi oprost, žrtvovaću za tebe roditelja oba,
 Zabludu moju, zaista si ti milostivi kojem je milost ukazana.
 Na tebi je od znanja Gospodara biljeg,
 Svjetlost, gospodstvo, zapečaćeni žig.
 Podario ti je nakon ljubavi jasan znak,
 Iz počasti, a velik li je Božiji znak.
 Posvjedočih da je zaista tvoja vjera istinita,
 Prava, i da si ti uistinu važan među robovima.⁸⁹*

2.3.2. Abū Sufyānibn al-Ḥārīt

Abū Sufyān ibn al-Ḥārīt i 'Abd 'Allāh ibn 'Umayya ibn Ḥalaf krenuli su u susret Allahovom Poslaniku, a.s., i sreli su ga u Senijetul-Ukab, između Meke i Medine. Zatražili su da uđu kod njega pa je Ummu Salama, r.a. rekla Poslaniku, a.s.: „Allahov Poslaniče, sin tvoga amidže i sin tvoje tetke po ocu i tvoj zet, žele ući kod tebe.“ Poslanik, a.s., rekao je: „Ne želim ih primiti! Sin moga amidže je ukaljao moju čast, a sin moje tetke i moj zet je rekao krupne riječi o meni dok sam bio u Meki.“ Kada su njih dvojica obaviješteni o tome, Abū Sufyān ibn al-Ḥārīt koji je sa sobom bio poveo i svoga malog sina, rekao je: „Allahom se kunem ako nas ne primi, uzet ću svoga sina za ruku, sjest ćemo na zemlju i nećemo se pomjeriti dok ne

⁸⁸ Riječima *moj je jezik ukočen bio, razvezat ga nisam mog'o*, 'Abd 'Allāh kazuje da nije bio u stanju ranije izgovoriti šehadet i povjerovati u Allaha i Njegovog Poslanika

⁸⁹ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 37.

umremo od žedi ili gladi!“ Kada je to čuo Poslanik, a.s., sažalio se i dozvolio im da uđu. Abū Sufyān je izrekao stihove u kojima obznanjuje svoje prihvatanje islama i izvinjava se za nedjela koja je bio počinio.

Ti stihovi glase:

*Prođe ono vrijeme kada sam predvodio,
Vojske kufra protiv vojske Muhammeda vodio.
Bijah neodlučan, kao putnik u tmini noći,
Al' dođe vrijeme da Pravim putem i ja ću poći.
Reci Sekifu da protiv njih neću ratovati,
Reci Sekifu s drugim sukob trebaju tražiti.
Pravi put, i vjeru Allahovu meni je pojasnio,
Čovjek kojeg sam nekoć mnogo progonio.
Ja sam odlučan Muhammeda štititi i braniti,
Nisam roda njegovog, al' njemu ću se pripisati.
Skupina su sljedbenici njegovi, i ko ih ne bude slijedio,
Prije kor zaslužuje, pa makar za vrlo razboritog vrijedio.
U njihovu zemlju ja sam krenuo,
Smiriti se neću, dok ih ne budem sreo.
Žalim što sam, dok u vojsci kufra sam bio,
Mnogo zla riječima i djelom Poslaniku nanio.
Plemena se skupljaju, izdaleka pristižu,
Iz Sihama i Serdeda u pomoć im stižu.
Onaj kojeg ste napadali i vrijeđali, dobro znajte,
Doći će vam s vojskom velikom, na umu imajte.⁹⁰*

Kada je izgovorio stihove: „Čovjek kojeg sam nekoć mnogo progonio“, Allahov Poslanik, salallahu alejhi ve sellem, udari ga u prsa i reče: „Da, ti si me mnogo progonio!“

⁹⁰ Alija Muhammed es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 907

Jer, Abū Sufyān je recitovao mnoge stihove kojima je vrijeđao Allahovog Poslanika, a.s., Abū Sufyān se ovim upečatljivim stihovima u kojima hvali Vjerovjesnika, a.s., i objavljuje svoje primanje islama iskupio za poeziju u kojoj ga je grdio. Nakon primanja islama bio je čestit i u bici na Hunejnu se časno borio uz Allahovog Poslanika, a.s. Zabilježeno je da nikada više nije podigao glavu da direktno gleda Poslanika, a.s., u oči zbog stida od njega. Poslanik, a.s., ga je volio i posvjedočio je da će on ući u džennet i rekao je: „Želim da Abū Sufyān bude u džennetu iza Hamze.“ Kada je Abū Sufyān umirao reče ljudima: „Ne plačite za mnom, tako mi Allaha, nisam ni jednu riječ pogrešno izgovorio od kada sam primio islam.“⁹¹

2.3.3. Kaʿb ibn Zuhayr

Kaʿb ibn Zuhayr je pjesnik čija je pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., postala poznatija od svih pohvalnica spjevanih prije nje i trajno upisala njegovo ime u historiju arapske poezije. Živio je u Nedždu pod okriljem svoga oca poznatog predislamskog pjesnika Zuhyr ibn Abī Sulmā koji je napisao jednu od sedam zlatnih arabljanskih oda (muʿallaqāt). Za razliku od svoga oca koji je bio poznat po lijepom ponašanju i sklonosti da čini dobročinstva on je bio sklon činjenju loših djela kako bilježe autori njegovog divana. S druge strane u svojoj predislamskoj poeziji često je pjevao o svojoj nesreći, siromaštvu i o tome kako ga stalno prati zla kob.⁹²Nakon što je oslobođena Meka on je otišao sa svojim bratom Buḡayrom u jedno mjesto u pustinji nedaleko od Medine. Dogovorili su se da Buḡayr ode u Medinu, da se susretne sa Poslanikom, a.s., i da se upozna sa onim čemu on poziva. Međutim, nakon što je Buḡayr upoznao Poslanika, a.s., odmah je prihvatio islam i odlučio da ostane u Medini.⁹³ Poslao je pismo Kaʿbu u kojem ga je obavijestio da je Poslanik, a.s., naredio pogubljenje svih pjesnika koji su ga vrijeđali, omalovažavali i uznemiravali, ali je obećao da će oprostiti svima onima koji se pokaju i zatraže oprost i prime islam. Posavjetovao ga je ili da dođe u Medinu primi islam i zatraži oprost od Poslanika, a.s., ili da bježi i pokuša naći sebi sigurno utočište. Međutim, Kaʿb nije poslušao brata, već mu je stihovima poručio:

Od mene poruku ovu Bedžejru vi prenesite,

Teško ti se, šta to zboriš, vi ga pitajte.

⁹¹ Safijjurrāhman El-Mubarekfuri, *Zapečaćeni džennetski napitak...*, str. 454.

⁹² Maḥmūd ʿAlī Makkī: *Al-Madāʾiḥ al-nabawiyya...*, str. 44-45

⁹³ Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti...*, str. 104-105

*Pojasni nam, hajde, al' znam da nećeš moći,
Dokle ćeš u toj vjeri i zašto ti izmoći?
Nit' otac nit' mati tvoja ponašali se nisu tako,
A ni svoga brata na tome nisi zatekao.
Ako se ne okaniš toga neću se mnogo brinuti,
I neću ti reći: „Pazi“, ako vidim da ćeš posrnuti.
Povjerljivi te je iz svoje posude dobro napojio,
Gutljaj prvi ti dao, a za njim te i drugim zadojio.⁹⁴*

Kada je Ka'bova poruka stigla do Buğayra on je o tome obavijestio Muhammeda, a.s., koji se rasrdio zbog toga i dozvolio Ka'bovo pogubljenje. Buğayr je opet Ka'bu napisao pismo u kojem mu je poručio: „Kada ti stigne ovo moje pismo, odmah primi islam i pohitaj Muhammedu, a.s. jer on muslimana ne kažnjava za ono što je učinio prije nego je postao musliman!“ Ovaj put Ka'b odluči da poslušava savjet svoga brata, a budući da je njegovo pleme Muzejne odbilo da mu pruži zaštitu bio je primoran da ode u Medinu.⁹⁵ Kada je stigao u Medinu jedan čovjek kojeg je poznavao savjetovao ga je da ode do Poslanika, a.s., i zatraži zaštitu kod njega. Kada je ušao u Poslanikovu, a.s., džamiju prepoznao ga je po posebnim svojstvima, prišao mu i rekao: „Ako bih ti doveo Ka'b ibn Zuhayra da se pokaje za ono što je ranije učinio s namjerom da primi islam da li bi prihvatio njegovo pokajanje?“, odgovorio je: „Da.“, tada on reče: „Ja sam Ka'b ibn Zuhayr.“⁹⁶ Poslanik, a.s., tada reče: „Ti si onaj što je rekao...“, a potom se okrenu Abū Bekru i upita ga: „Kako je ono rekao?“, nakon čega ga Abū Bekr podsjeti na njegove stihove:

*Od mene poruku ovu Bedžejru vi prenesite,
Teško ti se, šta to zboriš, vi ga pitajte.*

On tada reče: „Nisam rekao tako, o Allahov Poslaniče, već sam kazao:

*Iz čaše da piješ Ebu Bekr ti je dao,
A potom te Povjerljivi dalje pojiti stao.*

⁹⁴ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 635-636

⁹⁵ Jusuf Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti...*, str. 106

⁹⁶ Suzanne Pinckney Stetkevych, *The Mantle Odes, Arabic Praise Poems to the Prophet Muhammad*, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1992., str. 35.

Tada je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, komentarišući riječ Povjerljivi, rekao: „Da, ja i jesam Povjerljivi, tako mi Allaha!“ Kada su ensarije shvatile da se radi o Ka' b ibn Zuhayru, pjesniku koji je svojom poezijom vrijeđao Muhammeda, a.s., rasrdiše se i uputiše mu teške riječi, dok su se prisutne Kurejšije (tj. muhadžiri), zbog činjenice da je Ka' b primio islam, na njihovu radost, prema njemu odnosili blago i učtivo. Ka' b je tada Muhammedu, a.s., izrecitovao kasidu koja počinje sljedećim stihom:

*Daleko je Suada, moje srce danas za njom tuguje,
Sputano je ljubavlju, r'ješit se tih okova ne umije.⁹⁷*

Recitovao je tako sve dok ne dođe do sljedećih stihova:

*Redom prijatelji mi rekoše, od kojih sam pomoć čekao,
"Ne očekuj potporu moju!" svaki od njih je rekao.
"Pustite me onda na miru!", rekoh, "Oca vi izgubili!",
Jer svakako mora biti onako kako Milostivi odredi.
Svako kog' žensko rodi, ma koliko dugo će živjeti,
Jednog dana će na tabutu i on ka kaburu krenuti.
Pripr'jetio Poslanik mi smrću, takva v'jest mi je došla,
Al ipak nadu polažem, ne bi li me njegova milost snašla.
Poslanik je svjetlost za kojom se povodi,
On indijska je sablja, isukani mač Božji.
U družbi je Kurejšija, u Meki jedan od njih reče,
Nakon što primiše islam: "Otić' tamo je preče."
I oni odoše, zaista, al' ne poput slabića kakva,
Bez kacige na glavi i bez oružja pri sebi ikakva.
Već odoše kao heroji, gordi, plemenita držanja,
Prekrasno odjeveni, u oklopima Davudova tkanja.*

⁹⁷ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 47.

Iz borbe se ne povlače, dok prsa im ne budu ranjena,

S bojnog polja ne uzmiču, nit poznaju pojam bježanja.⁹⁸

Među posljednjim stihovima koje je tada izrecitovao, hvaleći muhadžire, bio je i sljedeći stih:

Hode poput deva b'jelih koje topot njihov štiti,

Za razliku od crnih kepeca koji gledaju kako će šmugnuti.

Drugim dijelom ovog stiha Ka'b je aludirao na ensarije zbog toga što su se prema njemu ponijeli grubo i osorno. Međutim, Kurejšije mu prigovoriše zbog tih riječi i rekoše: „Zašto nas hvališ, ako njih kudiš?“, te na taj način izraziše svoje nezadovoljstvo zbog toga što prigovara ensarijama kojima su njegove riječi teško pale, pa se požališe na njega. On potom izrecitova stihove u kojima je hvalio i veličao ensarije:

Šta je častan život onaj ko želi vidjeti,

Takav se mora odredu ensarija pridružiti.

Krv, živote žrtvuju za svoga Poslanika,

U danu boja ljutog i gnjeva oholnika.

K'o u kakvom obredu sebe očistiše,

Krvlju nevjernika, što u boju pobiše.

Pored ovih, Ka'b je tom prilikom izrecitovao još mnogo stihova u kojima je hvalio ensarije i njihovu žrtvu za islam i muslimane, a kada je završio, Allahov Poslanik, a.s., uze svoju burdu (ogrtač) i njome ga zaogrnu zbog čega je ova kasida nazvana qašīda al-burda. Kada je Mu'āwiya, radijallahu anhu, postao halifa, poručio je Ka'bu b. Zuhayru da želi od njega otkupiti ovaj ogrtač, ali on to energično odbi, rekavši: „Nikome neću prepustiti komad odjeće Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem!“ Nakon Ka'bove smrti, Mu'āwiya je od njegove djece za dvadeset hiljada dirhema uspio otkupiti Poslanikov, a.s., ogrtač, koji će kasnije dugo vremena prelaziti sa halife na halifu!⁹⁹

Čuvena Ka'bova „Pjesma plašta“ sastoji se od 57 stihova koju započinje na način kako su to činili svi pjesnici u periodu prije islama lirskim prologom u kojem pjesnik žali za svojom dragom Su'ād koja je napustila svoje stanište i otišla u pustinjski nepregled.

⁹⁸ Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 637

⁹⁹ Isto, str. 638.

Zanimljivo je da Poslanik, a.s., nije uopće negativno reagovao na senzualne opise drage koje je recitovao pred njim. Književni kritičari će u ovome prepoznati Poslanikovu, a.s., općenitu sklonost ka lijepom, pa tako i prema poeziji i umjetnosti, te njegovo iznimno poštivanje tradicije. Ka'b u nastavku svoje kaside opisuje svoju devu i putovanje pustinjom po nesnosnim vrelinama, čime želi ukazati na svoje patnje koje je proživljavao tokom putovanja, ali i svoj trud da konačno dođe do Poslanika, a.s., i izvine mu se. Na tom putovanju pjesnik je okružen drugovima koji su mu govorili da će ga zadesiti zlo i bježe od njega nakon što saznaju da ga je Poslanik, a.s., stavio van zakona. Pjesnik se jada da mu to i nisu pravi prijatelji. Potom slijedi glavni cilj ove poeme, a to je traženje oprosta od Poslanika, a.s. U tih nekoliko bejtova Ka'b nastoji odobrovoljiti Poslanika, a.s., da mu oprost, navodeći kako on uvijek pravedno sudi prema Božijoj knjizi Kur'anu. Evo kako Ka'b u svojim stihovima moli Poslanika, a.s., da mu oprost:

*Obavijestiše me da me je Poslanik van zakona stavio,
A u oprost Poslanikov uvijek nadu polagat' si mogao.
Polahko! Uputio te Onaj koji Kur'an ti je darovao,
U njemu te posavjetovao i objašnjenje ti dostavio.
Nemoj me grditi zbog zlih jezika što me ogovaraju,
Nisam toliko zgriješio ma kol'ko da me tračaju.*

Stoljećima nakon ovog iznimnog događaja, ova pjesma postat će jedna od najpoznatijih islamskih pjesama ikada spjevanih. Mnogo je onih koji će je kroz vijekove kasnije komentarisati, imitirati, prevoditi na jezike kojima muslimani govore, ali i na neke evropske jezike, i proširivati je dodajući na svaki njen bejt tri ili više svojih stihova. Ova poema postat će zamjena za dove i blagoslove Poslaniku, a.s., u čitavom orijentalno-islamskom kulturnom krugu. Nijedan drugi pjesnik, pa ni Ḥassān ibn Tābit, koji je sve vrijeme proveo sa Poslanikom, a.s., i u ratu i u miru, nije bio ovako počastvovan.¹⁰⁰

Nameće se pitanje šta je tajna opčinjenosti kako klasičnih tako i modernih kritičara ovom kasidom do te mjere da je napisano čak 35 njenih komentara, među kojima je i opširan komentar njemačkog orijentaliste Carla Brockelmana. Pored toga napisano je 13 tahmisa na ovu kasidu i prevedena je na veliki broj jezika. Vjerovatno nijedna druga pjesma u povijesti književnosti na arapskom, perzijskom i turskom jeziku nije bila toliko utjecajna kao što je bila „Pjesma Plašta“. Nastajale su mnoge poetske paralele, „pandani“ toj pjesmi među kojima je

¹⁰⁰ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, str 58-59.

najpoznatija al-Būṣīrijeva „Pjesma Plašta“. Zaista je čudno da su uz Poslanika, a.s., bili pjesnici koji su prošli s njim najžešće bitke braneći islam i njega, i koji su spjevali poezije toliko da imaju svoje divane, ali ipak nisu uspjeli dostići slavu koju je dostigla Ka'bova kasida, koji je pored nje spjevao veoma malo stihova nakon primanja islama.

Sljedeće logično pitanje je da li Ka'bova kasida posjeduje umjetnički nivo koji ne posjeduju drugi panegirici spjevani Vjerovjesniku, a.s.? S umjetničkog gledišta, pjesma je nesumnjivo dobra, a Ka'ab se u njoj pojavljuje kao prvorazredni slikar koji se u traganju za dijelovima slike i odabiru odgovarajućih boja čini kao odličan učenik svoga oca Zuhayru kojeg je odlikovala ta karakteristika. Pored toga od oca je naslijedio preciznost odabira izraza i prefinjenost skladanja. Međutim, to nije glavni razlog njene odlikovanosti jer postoji još mnogo drugih kasida pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koje su spjevali njemu bliski pjesnici kao što su Ḥassān ibn Tābit, Ka'b ibn Mālik i drugi.

Ono po čemu se možda ova kasida razlikuje od drugih je to što pripada onome što se u arapskoj književnosti naziva i'tidāriyyāt, pjesme „pokajnice“ ili pjesme izvinjenja Vjerovjesniku, a.s., koje zahtijevaju sposobnost uvjerljivog argumentovanja utemeljenog na logici i emocionalnom agitiranju. Iako su pored Ka'ba bili i drugi pjesnici koji su spjevali pjesme „pokajnice“ tražeći oprosta od Vjerovjesnika, a.s., zbog ranije spjevanih rugalica, poput Abū Sufyāna ibn Al-Ḥāriṭa, 'Abd 'Allāhibn Al-Ziba'rīja i 'Anasa ibn Zanīma, povijest nije ovjekovječila spominjanje nijednog od njih kao što je ovjekovječila spomen Ka'ba.

Što se tiče vjerskih osjećaja u pjesmi, moramo priznati da oni nisu dovoljno jaki da bi joj priskrbili slavu koju je stekla. Pjesnik je nedavno prešao na islam, šta više on je prihvatio islam samo da bi sačuvao svoj život i više je brinuo da u svojoj pjesmi prikaže osjećaj straha od očekivane kazne, nego da iskaže svoje osjećaje zbog prihvatanja nove vjere. Kada je riječ o njegovoj pohvali Vjerovjesniku, a.s., ona se ne razlikuje od uobičajene pohvale upućene nekom od dostojanstvenika predislamske ere. Čak neke od kasida Vjerovjesnikovih, a.s., prijatelja sadrže toplije i iskrenije osjećaje od Ka'bove kaside tako da s tog aspekta ne nalazimo neku posebnost kojom bi Ka'b nadilazio druge pjesnike.

Vjerovatno nismo daleko od istine ako kažemo da, osim stilske kvalitete pjesme koja se ne može poreći, postoje dva faktora koja su ovoj kasidi obezbijedila posebno mjesto. Jedan od njih povezan je s ličnošću Vjerovjesnika, a.s., a drugi je vezan uz pjesnikovu ličnost.

Što se tiče prvog faktora, on je zastupljen u velikodušnosti Vjerovjesnikovog, a.s., karaktera i njegovoj sklonosti da oprost onima koji su mu došli kajući se i tražeći oprost. U

svom ophođenju spram svojih drugova, ali i neprijateljima potvrđivao je riječi Uzvišenog Allaha: „A mi smo te poslali samo kao milost svjetovima“¹⁰¹, i slijedio je uputstvo Allahove Knjige koja hvali „One koji svoju srdžbu savlađuju i praštaju ljudima.“¹⁰² Njegov moral bio je Kur'an kao što je rekla njegova supruga Aiša, Allah s njom bio zadovoljan. U životopisima Vjerovjesnika, a.s., zabilježeni su brojni primjeri njegovog praštanja onima koji su ga zlostavljali i suprotstavljali se njegovom pozivu, a među njima su bili i pjesnici čiji su postupci bili gori od Ka'bovog. Možda je poruka u priči o oprostima Ka'bu snažnija od drugih slučajeva, jer se Vjerovjesnik, a.s., nije zadovoljio samo oprostom, već mu je ukazao počast koju nije ukazao drugima prije njega ogrnuvši ga svojim plaštom kojeg su kasnije čuvale halife. Nema sumnje da je upravo taj veliki dar Ka'bovoj kasidi obezbijedio slavu i posebnu vrijednost.¹⁰³

Kako ističe Esad Duraković Poslanikovo, a.s., ogrtanje pjesme plaštom (u samoj biti stvari, nije plaštom ogrnut pjesnik već njegovo djelo) predstavlja naročitu vrstu poetološke afirmacije pjesništva kakvo se nagovještava u budućnosti upravo izrecitovanom Zuhayrovom pjesmom. Ogrtanje pjesme plaštom promovisana je nova poetika koja će zagospodariti imperijom književnosti što će potom nastati. Poslanik, a.s., je samo pjesništvo koje se odreklo paganskih ideoloških pretenzija zaštitnički ogrnuo vlastitim dostojanstvom i autoritetom simbolizovanim u Plaštu. U veličanstvenoj metafori o plaštu i pjesništvu, u toj simbolici ima još jedan izuzetan sadržaj. Naime, pada u oči snažna veza u domenu poetološkog i vrijednosnog između ove saradnje poslaničkog i pjesničkog, na jednoj strani, i predislamskog vješanja najboljih pjesama na najveće arabljansko svetište, na zidove Kabe, s druge strane, što je bio najviši izraz saradnje svetog i profanog. Zapravo, bio je to način posvećivanja pjesništva. U oba slučaja riječ je o zaštitničkom odnosu. Kada su u pitanju „Mu'allaqe“, Kaba se ogrće pjesništvom, a u slučaju „Pjesme plašta“, Ka'ab odnosno njegova kasida se ogrće Vjerovjesnikovim, a.s., plaštom. U prvom slučaju pjesme posvećuju Kabu i Kaba posvećuje ode, a u drugom slučaju najviši vjerski autoritet „posvećuje“ Ka'bovu pjesmu uz jednu znamenitu razliku: ode na zidovima Kabe prinose na nju kao na centralni hram prijeislamsku ideologijsku poziciju pjesnika kao svećenog lica, dok pjesništvo ispod „Plašta“ dobiva nalog da se pjesnik oslobodi upravo toga ideologijskog poziciranja. Čin dokidanja ideološke funkcije prijeislamskog pjesnika pojačava činjenica da je pjesnik stao pred Poslanika, a.s., kao u znamenitom povijesnom razgraničenju njihovih pozicija i funkcija. Smjernost pjesnika pred

¹⁰¹ Kur'an, 21:107

¹⁰² Kur'an, 3:134

¹⁰³ Maḥmūd 'Alī Makkī: *Al-Madā'ih al-nabawīyya...*, str. 55-57.

Poslanikom, a.s., i Poslanikova supremacija izražena time što je upravo bez riječi, samo jednom gestom riješio prastari spor, rivalstvo između poslanika i pjesnika, ta smjernost po sebi izrazila je odluku pjesnika da se u budućnosti odrekne svojih profetskih i magijskih prerogativa, te da poezija ubuduće može biti ideološki neutralna ili angažovana u afirmaciji islama. Nema sumnje u tome izmiriteljskom času, u Događaju s Plaštom, ni jedna „strana“ nije ponižena niti je povrijeđena. Pjesnikova smjernost bijaše, zapravo, izraz predanosti, a Poslanikova, a.s., gesta bijaše u najvišoj mjeri izraz samopoštovanja i istovremeno priznanje dostojanstva „drugoj strani“.¹⁰⁴

Darivanje plašta može se shvatiti kao dio ritualne razmjene. U toj ritualnoj razmjeni kasida predstavlja odanost i vjernost, a ogrtač predstavlja simbolički uzvratni dar. Kao što su primijetili Carl Brockelmann i Georg Jacob, dodjela počasnog ogrtača pjesnicima kao nagrade za njihove stihove bio je dobro uspostavljen običaj među Arapima. Ako Ka'bovo recitovanje pjesme predstavlja njegov dar pokornosti, odanosti i hvale Poslaniku, a.s., onda Poslanikovo, a.s., uzvratno darivanje njegovog ogrtača označava njegovo prihvatanje Ka'ba u islamski ummet i obećanje zaštite. Poslanikovo, a.s., darivanje ogrtača Ka'bu nije bilo samo, kako bi Paret rekao, znak priznanja njegovog pjesničkog dostignuća, već i znak legitimnosti poezije pod islamom. Pokoravanje pjesnika Vjerovjesniku, a.s., postalo je paradigma podložnosti poetskog poslaničkom u islamskoj kulturi. I kao što se pjesnik morao pokoriti da bi bio spašen, tako se morala pokoriti i pjesnička tradicija.¹⁰⁵

Što se tiče drugog faktora vezanog uz Ka'bovu ličnost, on se očituje u velikoj promjeni u njemu koju je prouzrokovao susret s Vjerovjesnikom, a.s., i dobročinstvo i počast koju mu je ukazao. Kako bilježe historičari književnosti, prije prelaska na islam bio je tvrdoglav, zao i grub. Međutim, nakon susreta s Poslanikom, a.s., prima islam i popravlja svoj karakter i odnos spram drugih, kao da je taj susret bio čarobni štapić koji je pretvorio sklonosti ka zlu u ovom čovjeku u čisto dobro. On se pretvara u propovjednika, što i njegova poezija svjedoči, koji potiče svoj narod da se pridržava islama i poziva mnogobošce svoga plemena da ga prihvate. Kad se vratimo općenitom osvrtu na panegirike koje su Vjerovjesniku, a.s., uputili njegovi savremenici, primjećujemo da su to uglavnom pjesme nastajale usred najznačajnijih događaja u njegovom životu koji su promijenili tok povijesti, a koje su korištene kao istinit i precizan zapis tih događaja prilikom pisanja njegove biografije. Pjesnik u tom momentu nije imao potrebnu smirenost i mir koji bi mu dozvolio da dublje

¹⁰⁴ Vidi, Esad Duraković, *Klasično pjesništvo na arapskom, perzijskom i turskom jeziku, Poetološki pristup*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Tešanj, 2018., str. 86-96.

¹⁰⁵ Vidi, Suzanne Pinckney Stetkevych, *The Mantle Odes...*, str. 63-65.

promišlja o Vjerovjesnikovoj, a.s., ličnosti i da izvlači pouke iz njegovih postupaka kao što ćemo to vidjeti u poeziji koja će se pojaviti nekoliko stoljeća kasnije. Možda je vremenska distanca bila od veće pomoći kasnijim pjesnicima u tom dubokom promišljanju i bojenju poezije transcendentnom duhovnom bojom, koje nisu bile prisutne u prvim panegiricima. Jedan duži vremenski period nakon smrti Vjerovjesniku, a.s., prestalo je pisanje panegirika Vjerovjesniku, a.s., da bi se od petog stoljeća pojavilo u novom, blistavom obliku, kao žeravica koja je bila skrivena duboko pod pepelom turbulentnih zbivanja koja su se smjenjivala jedan za drugim u muslimanskom društvu, da bi se nakon nekoliko stoljeća ponovno rasplamtila i razbuktala.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Maḥmūd ‘Alī Makkī: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 58.

3. GLAVNE KARAKTERISTIKE POHVALNICA VJEROVJESNIKU, A.S., ZA VRIJEME NJEGOVOG ŽIVOTA

3.1. Istinitost/realističnost

Žanr pohvalnica u poeziji općenito pa i u arapskoj poeziji povezan je sa pretjerivanjima i preuveličavanjima. Razlog tome je, prije svega, novčana nadoknada koju hvaljena osoba daje pjesniku kao nagradu za njegovu pjesmu. Historija arapske književnosti bilježi panegirik pjesnika Al-Nābiġa al-Ḍubyānīja posvećen al-Nu'mānu ibn al-Munḍīru, vladaru male pokrajine Hira koja je bila pod patronatom Perzijske imperije u kojem ga opisuje kao najvećeg vladara na Zemlji tako da vladari tada poznatih velikih imperija nisu vrijedni ni spomena:

Ti si sunce a drugi vladari su zvijezde,

Kad se ti na nebu pojaviš oni u mraku jezde.¹⁰⁷

Za vrijeme vladavine Emevija i Abasija pa kasnije i pojavom manjih dinastija i njihovih državica pjesnici su vladare u svojim pjesmama zasipali hiperboličnim opisima. Tako su pjesnici pjevali da se količina vode Eufrata nakon obilnih padavina ne može porediti sa plemenitošću halife 'Abd al-Malika ibn Marwāna prilikom darivanja prosjaka. Jedan od pjesnika je hvaleći halifu Hārūna al-Rašīda spjevao stihove:

Zastrašio ti si mnogobošce do te mjere,

Da se i neizrečena misao boji tebe.¹⁰⁸

Pjesnik al-Mutanabbi je otišao korak dalje kada je spjevao stih vladaru Sayf al-Dawla:

I da sebi kuću napravim mimo ovog svijeta,

Svaka dobrota koja bi mi došla od tebe bi bila poslata.¹⁰⁹

Pjevajući fatimijskom halifi Ibn Hānīmu pjesnik pripisuje božanska svojstva kada kaže:

¹⁰⁷ Ṣalāḥ 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 19

¹⁰⁸ Isto, str. 20.

¹⁰⁹ Isto, str. 20.

Kad želiš nešto što sudibna odredila nije,

Ti donesi odluku jer ti si jedini i svemoćni.¹¹⁰

Iako je princip istinitosti/realističnosti u žanru panegirika rijetko zastupljen, ipak je on općeprisutan u pjesmama pohvalnicama Vjerovjesniku, a.s., koje su pjevali pjesnici njegovog vremena. Oni su imali priliku da dobro upoznaju Muhammeda, a.s., i svoje stihove su skladali shodno njegovim uputstvima i pod njegovim nadzorom tako da nisu glorifikovali njegove osobine niti su mu pripisivali ono što je nerealno. Oni koji proučavaju intelektualni život Arapa prije pojave islama vidjet će da su oni živjeli u intelektualnom neredu i tumaranju, kako po pitanju poimanja ovog tako i po pitanju poimanja zagrobnog života, što se reflektovalo na postojanje mnoštva različitih vjerovanja i ubjeđenja. U takvoj situaciji dolazi Vjerovjesnik, a.s., sa Objavom kako bi ih izveo iz tog tumaranja i intelektualnog mraka. Zbog toga su ga pjesnici njegovog vremena opisivali osobinom svjetlosti jer je to bio njihov istinski osjećaj.

Ḥassān ibnTābit opisujući Vjerovjesnika, a.s., spjevao je sljedeće stihove:

Smatramo istinitim ono što dolazi Poslaniku među nama,

Koji knjigu blještavu uči što osvjetljava pute nama.¹¹¹

Opisujući poslanika Kaʿb ibn Mālik je spjevao:

Među nam je Poslanik sjajna zvijezda padalica,

Čije svjetlo osvjetljava pute drugih zvjezdica.¹¹²

Ovo su primjeri krajnjih granica hvale i veličanja do kojih su išli pjesnici panegirika Vjerovjesniku, a.s., u njegovo vrijeme. Ako uporedimo stihove spjevane Vjerovjesniku, a.s., sa ranije spomenutim stihovima koji su pjevani vladarima uočavamo ogromnu razliku u pogledu realnosti. Pa čak i kad uporedimo sa panegiricima nastalim nekoliko stoljeća nakon Vjerovjesnika, a.s., možemo vidjeti razliku u njegovom opisu sa aspekta istinitosti iskaza. Dok se u panegiricima njegovog vremena opisuje simboličnom svjetlošću upute u onima koji će nastati nekoliko stoljeća nakon njega, on opisuje na način da je njegovo tijelo prava svjetlost tako da na svjetlosti sunca ne pravi ni sjenu; da on isijava svjetlost koja je vidljiva i

¹¹⁰ Ṣalāḥ ʿĪd: *Al-Madāʾiḥ al-nabawiyya...*, str. 20.

¹¹¹ Isto, str. 22.

¹¹² Isto, str. 22.

danju i noću; da je on postojao prije stvaranja svih stvorenja; da je spasio Nuha, a.s., od potopa i Ibrahima, a.s., svojom svjetlošću od vatre u koju je bačen.

Prema mišljenju Šalāḥa panegirici Vjerovjesniku, a.s., iz njegovog vremena odlikuju se istinitošću i realističnošću navedenih pohvala u odnosu na tada uobičajene panegirike kao na kasnije nastale panegirike Vjerovjesniku, a.s., zbog dva razloga:

- a) Na osnovu pouzdanih historijskih izvora poznato je da je Poslanik, a.s., svoje pjesnike koji su branili njegovu ličnost od rugalica što su dolazile od pjesnika Meke usmjeravao je i ograničavao i kada su u pitanju pjesme pohvalnice, ali i pjesme rugalice. Poznat je primjer kada je Poslanik, a.s., tražio od Ka'ba ibn Mālika da izmijeni jednu riječ u svojoj pjesmi, kao i da je Ḥassāna ibn Ṭabita uputio na Abū Bakra da ga upozna sa detaljima vezanim za historiju Kurejšija i njihovo porijeklo kako bi im mogao odgovarati ispravnim argumentima. Poslanikovi, a.s. pjesnici i kada su pjevali panegirike nisu smjeli izlaziti iz okvira istinitosti i realnosti što vidimo iz riječi Ḥassāna ibn Ṭabita: „Islamu je neprimjerena laž, a poeziju ukrašava laž/neistina“, a i kada su pjevali rugalice nisu mogli pjevati šta su htjeli već su morali birati riječi kako bi sačuvali reputaciju i ugled islamskog poziva što u svojim stihovima ističe Ḥassān ibn Ṭabit:

Da nije srdžbe Vjerovjesnika i Kur'ana,

Ne bih vam na miru ostavio ni ženu ni muškarca.

- b) Drugi bitan razlog istinitosti i realističnosti navoda u panegiricima Vjerovjesniku, a.s., u njegovo vrijeme jeste to da Vjerovjesnik, a.s., nije davao nikakvu nadoknadu za njihove pjesme. Nije zabilježen ni jedan primjer da je Muhammed, a.s., materijalno nagradio ijednog pjesnika zbog njegove pohvalnice osim što je Ka'b ibn Zuhayru poklonio svoj ogrtač za njegovu čuvenu kasidu kojom traži oprost od Poslanika, a.s.,. Možda je taj postupak Poslanika, a.s., bio s ciljem da smiri strah ovog pjesnika koji je pokazivao dok je recitovao svoju kasidu budući da je do tada sve svoje stihove pjevao isključivo protiv Poslanika, a.s., muslimana i islama i da je Poslanik, a.s., bio dozvolio njegovo ubistvo.¹¹³

¹¹³ Šalāḥ ʿĪd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 26-27.

3.2. Povezanost panegirika Vjerovjesniku, a.s., sa izrugivanjem, samohvalom i izvinjavanjem

Sljedeća karakteristika panegirika Vjerovjesniku, a.s., u njegovo vrijeme jeste da pohvala nije bila jedina i osnovna tema u tim kasidama kao što je to slučaj sa uobičajenim panegiricima, već je ona bila povezana sa tri druge teme a to su: izrugivanje, samohvala i izvinjavanje.¹¹⁴

3.2.1. Povezanost sa izrugivanjem

Kao što je Meka bila centar odakle su kretali vojni pohodi protiv muslimana tako je ona bila i centar pjesnika koji su svojim kasidama rugalicama ismijavali Vjerovjesnika a.s., islam i muslimane. Muslimanski pjesnici na čelu sa Ḥassān ibn Ṭabitom odgovarali su na isti način kurejšijskim prvacima i mekanskim pjesnicima, tako da u pjesmama u kojima hvale Vjerovjesnika, a.s., ismijavaju njegove neprijatelje i odgovaraju na pjesničke atake. Primjer za to nalazimo u stihovima Ḥassān ibn Ṭabita u kojima odgovara Abu Sufyānu:

*Zar nije Ebu Sufjan od mene prenio,
i poruku koja je sasvim jasna donio.
Da će naše sablje robovima vas učiniti,
Robovima nad kojim će robinje vlast imati.
Vrijedao si Muhammeda, pa sam morao u odbranu stati,
I zato ću od Allaha Uzvišenog nagradu ja imati.
Kako možeš vrijeđati ga, a nisi mu ravan ti?!
Zar ćeš čestitog i pravovjernog uvredama vrijeđati?!
Zar je onaj ko Muhammeda vrijeđa,
Kao onaj ko ga hvali i pomoć mu pruža?!¹¹⁵*

¹¹⁴ Ṣalāḥ ʿĪd: *Al-Madāʾiḥ al-nabawiyya...*, str. 28.

¹¹⁵ Alija Muhammed es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 914

Pohvala Vjerovjesnika, a.s., povezana je sa izrugivanjem nevjernika i u stihovima ‘Abdullāha ibn Rawwaḥe koje je recitovao dok je držao povodac njegove deve prilikom ulaska u Meku radi obavljanja umre:

*Sklonite se nevjernici s puta njegovoga,
sklonite se, svo je dobro u Resula našega.
Gospodaru, ja vjerujem u riječi Tvoje,
da muslimani budemo, Tvoje pravo to je.
O mušrici, glave ćemo vam poskidati,
prijatelj za prijatelja tada neće pitati..¹¹⁶*

Ova povezanost između pohvale Vjerovjesnika, a.s., i izrugivanje nevjernika može se objasniti kao reakcija i odgovor na njihove verbalne napade istim oružjem tj. izrugivanjem i ismijavanjem, a pohvala Vjerovjesniku, a.s., dolazi kao prirodan slijed stvari s jednim ciljem, a to je davanje podrške njemu i njegovom pozivu. Važno je napomenuti da sa oslobođenjem Meke 8. godine po Hidžri, koja je do tada bila uporište pjesnika koji su pjevali rugalice protiv Vjerovjesnika, a.s, islama i muslimana, prestaje i upotreba tog žanra unutar vjerovjesničkih panegirika.¹¹⁷

3.2.2. Povezanost sa samohvalom

Vidjeli smo da je izrugivanje kod Vjerovjesnikovih, a.s., pjesnika bilo zastupljeno kao posljedica verbalnog konflikta između njega i njegovih oponenta. Samohvala kao sastavni dio kasida spjevanih u čast Vjerovjesnika, a.s., pojavila se kao posljedica podrške i pomoći islamskom vjerovanju od strane arapskih plemena nakon Hidžre u Medinu i zadržalo se sve do njegove smrti. Pjesnici su se u svojim kasidama posvećenim Vjerovjesniku, a.s., hvalisali svojom pomoći njemu i slijeđenjem njegove upute. Navest ćemo kao primjer stihove Ḥassān ibn Tābita:

*Moj narod pruži utočište Vjerovjesniku svom,
Povjerovaše mu dok su drugi ustrajali u nevjerstvu svom.*

¹¹⁶ Alija Muhammed es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 872

¹¹⁷ Ṣalāḥ ‘Īd: *Al-Madā’ih al-nabawiyya...*, str. 29.

*Osim male skupine odabranih koji pretekoše,
Dobre, i pomagači prije pomagača postadoše.
Raduju se riječima kojima su Allahu zavjet dali,
Nakon što im je, plemenita porijekla, došao odabrani.
Dobro nam došao donoseći nam sigurnosti i obilja,
Divan li je Vjerovjesnik, a divan je zavjet i komšija.¹¹⁸*

Samohvala pružanjem utočišta Vjerovjesniku, a.s., vjerovanjem u njegovo poslanstvo prije drugih, izražavanjem tople dobrodošlice u Medini u ovom primjeru je pomiješana sa pohvalom njegovog plemenitog porijekla i njegovim odabirom od strane Allaha za dostavljanje poruke Islama.

Kao drugi primjer spomenut ćemo stihove Ka' b ibn Mālika:

*Među nama je Allahov Poslanik čije naredbe slijedimo,
Kada nam nešto kaže o tome ne raspravljamo.
Džibril njemu od Gospodara njegova dolazi,
Spušta se iz prostranstva nebeskih pa na njih uzlazi.¹¹⁹*

U ovim stihovima samohvala pokornošću Poslaniku, a.s., i slijeđenjem njegovih naredbi direktno je pomiješana sa pohvalom njega jer je on taj zbog koga se spušta melek Džibril stalno se krećući između između nebesa i Zemlje.

Dok je isti cilj, a to je odbrana Vjerovjesnika, a.s., spojio izrugivanje i pohvalu u jednu kasidu, ono što je spojilo samohvalu i pohvalu jeste međusobna sličnost. Pohvala podrazumijeva hvaljenje drugog, a samohvala znači hvaljenje samoga sebe. Povezanost pohvale Vjerovjesnika, a.s., sa samohvalom zbog pokornosti njemu, lijepog ophođenja prema njemu ili davanja prisege na pokornost je prirodan i logičan slijed stvari tako da je ona puno jača od povezanosti sa izrugivanjem budući da se one u biti međusobno isključuju.¹²⁰

¹¹⁸ Ṣalāḥ ʿĪd, *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 30.

¹¹⁹ Isto, str. 30.

¹²⁰ Isto, str. 31.

3.2.3. Povezanost sa izvinjavanjem

Poetska bitka između pjesnika Meke i pjesnika Medine završila se osvajanjem Meke 8. godine po Hidžri i primanjem islama njenih stanovnika. Pred pjesnicima koji su svojim kasidama vrijeđali Poslanika, a.s., islam i muslimane stajao je jedan od dva izbora - ili da prime islam i zatraže oprost od Poslanika, a.s., ili da ustraju u svome nevjerovanju i potraže sklonište negdje izvan Meke. Abū Sufyān svojevrni gradonačelnik Meke koji je predvodio Mekelije i njihove saveznike u svim bitkama protiv muslimana nakon Hidžre i jedan od pjesnika koji je svojim kasidama vrijeđao Poslanika, a.s., odlučio je još prije samog ulaska muslimanske vojske u Meku primiti islam i zatražiti oprost od Poslanika, a.s. Svoje primanje islama, pokajanje i traženje oprosta od Poslanika, a.s., izrazio je sljedećim stihovima:

*Prođe ono vrijeme kada sam predvodio,
vojske kufra protiv vojske Muhammeda, vodio.
Bijah neodlučan, kao putnik u tmini noći,
al' dođe vrijeme da Pravim putem i ja ću poći.
Pravi put, i vjeru Allahovu meni je pojasnio,
čovjek kojeg sam nekoć mnogo progonio.
Ja sam odlučan Muhammeda štititi i braniti,
nisam roda njegovog, al' njemu ću se pripisati.
Skupina su sljedbenici njegovi, i ko ih ne bude slijedio,
prijekor zaslužuje, pa makar za vrlo razboritog vrijedio.
Žalim što sam, dok u vojsci kufran sam bio,
mnogo zla riječima i djelom Poslaniku nanio.¹²¹*

ʿAbd ʿAllāh ibn al-Zibaʿrā, i Hubayra ibn Abī Wahb al-Maḥzūmī odlučili su da spas i utočište pronadu u Nedžranu. Dok je al-Maḥzūmī ustrajao u svome nevjerovanju do smrti al-Zibaʿrā je ipak odlučio da primi islam i da se izvini Poslaniku, a.s., za svoje ranije spjevane rugalice. U svojim stihovima izvinjenja, između ostalog, je kazao:

¹²¹ Alija Muhammed es-Sallabi, Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika..., str. 907

*Poslaniče Allahov, moj jezik je ukočen bio
Razvezat ga nisam mog'o, u propasti sam živio
Sl'jedeć' puteve zablude sa šejtanom sam se natjec'o
I sa svakim onim ko se njemu prokletniku priklonio
A danas, evo, meso moje, srce i moje kosti
U Allaha vjeruju i svjedoče da ti poslanik Njegov si.¹²²*

Svoj vrhunac „pokajnice“ pjesme izvinjenja Vjerovjesniku, a.s., u kojima se uz pohvalu njemu upućuje izvinjenje i traži oprost za prethodno učinjeno su doživjele u poznatoj kasidi Ka'b ibn Zuhayra poznata kao Qašida al-Burda. Ovdje ćemo samo spomenuti nekoliko stihova iz kaside u kojima Ka'b moli Poslanika, a.s., da mu oprosti:

*Obavijestiše me da me je Poslanik van zakona stavio,
A u oprost Poslanikov uvijek nadu polagat si mogao.
Polahko! Uputio te Onaj koji Kur'an ti je darovao,
U njemu te posavjetovao i objašnjenje ti dostavio.
Nemoj me grditi zbog zlih jezika što me ogovaraju,
Nisam toliko zgriješio ma kol'ko da me tračaju.¹²³*

Navođenje stihova pohvale Vjerovjesnika, a.s., sa stihovima izvinjenja zbog ranije učinjenog u ovoj vrsti kasida je s namjerom popravljanja raspoloženja Vjerovjesnika, a.s., kako bi se došlo do željenog cilja, a to je oprost.¹²⁴

3.3. Posebnost cilja i sredstva

Ako analiziramo arapsku poeziju u općem smislu vidjet ćemo da su uobičajene pjesme pohvalnice imale dva različita cilja nastajanja. Cilj mecene uglavnom je bio političke prirode, a tome se nerijetko može dodati i zadovoljenje ljudske potrebe za laskanjem, dok je osnovni cilj pjesnika prevashodno bio ekonomske prirode i on se nije libio da to jasno iskaže u svojoj

¹²² Ebu Bekr El-Džezairi, *Čovjek kojeg treba voljeti...*, str. 593

¹²³ Berin Bajrić, *Stihovima ka sjedinjenju...*, Sarajevo, 2015., str. 50.

¹²⁴ Šalāh 'Īd: *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 33.

pjesmi. Kod panegirika Vjerovjesniku, a.s., posebno kod onih nastalih za vrijeme njegovog života, uz izuzetak pjesama pokajnica, cilj hvaljenja osobe i pjesnika je isti, a to je promovisanje islamskog poziva. Jedina nagrada koju su očekivali pjesnici pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., jeste Božija nagrada kao što je to Ḥassān ibn Tābit istakao u jednom od svojih stihova:

Vrijedao si Muhammeda, pa sam morao u odbranu stati,

I zato ću od Allaha Uzvišenog nagradu ja imati.¹²⁵

S druge strane, pjevanje panegirika Vjerovjesniku, a.s., za vrijeme njegovog života nije bio zaseban žanr već je on, kako je ranije rečeno, bio povezan sa drugim žanrovima, prije svega, sa rugalicom koja se nametnula kao nužna potreba s ciljem odbrane ugleda i časti Muhammeda, a.s., kao i njegovog poziva zbog stalnih verbalnih ataka koji su dolazili iz Meke, odredišta skoro svih arapskih plemena tog vremena.

Kada je riječ o umjetničkom cilju pjesnika on podrazumijeva formiranje željenih osjećaja kod javnosti spram hvaljene osobe. Za ostvarenje tog cilja pjesnik iznosi pohvalne osobine hvaljene osobe kako bi zadobio kolektivno poštovanje. Nema sumnje da je promocija vrijednosti hvaljene osobe prvi i osnovni uslov za panegirik jer bez toga on ne bi imao nikakvu praktičnu vrijednost. Kada je riječ o vrijednostima koje zaslužuju kolektivno poštovanje to su vrijednosti koje obično nazivamo svojstvima koje osobi, koja ih posjeduje ili kojoj se pripisuju, priskrbljuju željena osjećanja kod javnosti kao što su poštovanje, ustručavanje, ljubav, simpatija ili zadovoljstvo. Što se tiče općeprihvaćenih svojstava u zajednici to su čast, smjelost, velikodušnost, ugled i druga svojstva koja ljudi, postepeno ih prihvativši, same po sebi cijene i uvažavaju a isto tako cijene i one pojedince koji se njima okite. Ako analiziramo suštinu ovih svojstava ili vrijednosti uočiti ćemo skup vrsta kolektivnog ponašanja kojima je društvo zadovoljno zato što im ostvaruje opću korist. Velikodušnost, posebno u surovom pustinjskom okruženju, poželjna je osobina za zajednicu zato što ona njoj ili njenim članovima jamči neku vrstu osiguranja i sigurnosti protiv surovosti prirode. Isto tako i hrabrost i odanost, jer ako velikodušni štiti zajednicu od okrutnosti prirode, tada hrabrost štiti od neprijatelja, a odanost ostvaruje osjećaj sigurnosti među svojim članovima, i tako dalje. Ako osobine ili vrijednosti koje se pripisuju hvaljenoj osobi odražavaju vrste odnosa između njega i ljudi, tada pohvala Vjerovjesnika, a.s., uključuje i

¹²⁵ Alija Muhammed es-Sallabi, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika...*, str. 914.

njegov odnos prema Zemlji i prema onima na njoj, i njegove veze sa nebesima i onima koji su na njima, jer je on izaslanik neba na Zemlji.

Navest ćemo neke primjere pohvale Vjerovjesnika ,a.s., na osnovu ove dvije vrste odnosa. O aspektu njegovog odnosa s nebesima vidimo ga kao vodiča kojeg je Allah, dž.š., poslao u riječima Mālīka ibn Muṭṭaliba:

*Pa zaista je među nama Allahov Poslanik, pouzdani,
Poslanik koji dođe od Vlasnika Arša, upućeni.*¹²⁶

S druge strane o odnosu Muhammeda, a.s., spram Zemlje i ljudi pjesnici njegovog vremena hvalili su ga kao razboritog, učenog, blagog, uravnoteženog i sl. Kaʿb ibn Mālīk spjevao je sljedeći stih:

*Bijaše promišljenih odluka, mudar i učen,
Blag, ne bijaše plahovit i lahkomišen.*¹²⁷

U stihovima Mālīk ibn Namṭa nalazimo pohvalu Vjerovjesnika, a.s., ove vrste iz čisto beduinske perspektive:

*Ni jedna kamila na svojim leđima nije nosila,
Žešćeg prema neprijateljima svojim od Muhammeda,
Niti nekog ko više daje onome ko mu tražeći pomoć dođe,
Niti oštrijeg od oštrice jemenske sablje od indijskog čelika iskovane.*¹²⁸

ʿAnas ibn Zanīm al-Daylī ga u svojim stihovima opisuje kao dobročinitelja, pouzdanog i plemenitog:

*Ni jedan kamila na svojim leđima nije nosila,
Većeg dobročinitelja i pouzdanijeg od Muhammeda,
Spremnijeg za činjenje dobra niti izdašnjeg u davanju,
Kada hodi liči na blještavu sablju od indijskog čelika iskovanu.*¹²⁹

¹²⁶ Ṣalāḥ ʿĪd: *Al-Madāʾiḥ al-nabawiyya...*, str. 36.

¹²⁷ Isto, str. 37.

¹²⁸ Isto, str. 37.

¹²⁹ Isto, str. 37.

Jedan od pjesnika ističe da uskraćivanje prava komšije njemu ne dolikuje:

Sramote li za onoga od vas ko iznevjeri

*pravo komšije svoga, pa uistinu Muhammed to ne radi.*¹³⁰

Sve su to svojstva koja prikazuju Muhammedov, a.s., odnos prema ljudima i oni su zemaljska obilježja, dok je prethodna skupina svojstava predstavljala vjerska obilježja jer odražavaju poseban odnos Vjerovjesnika, a.s., i neba. Važno je napomenuti da primjeri koji su navedeni za drugu vrstu pohvale iz čisto beduinske perspektive, koji predstavljaju Vjerovjesnika, a.s., samo kao jednog od beduinskih vođa, djela su pjesnika koji hvale Vjerovjesnika, a.s., bez dovoljnog razumijevanja njegove poruke, a većina njih su pjesnici koji su pisali poslije osvajanja Meke i nisu imali priliku za bliski kontakt s Poslanikom, a.s., a što je u svakom slučaju kratak period poslanstva. Međutim, s pravom se može reći da ove dvije skupine vjerskih i svjetovnih karakteristika odražavaju, s druge strane, ličnost Poslanika, a.s., s njena dva elementa - religijski i svjetovni. Naravno, ta dva elementa nisu bila odvojena u ličnosti Poslanika, a.s., jer je svjetovno ponašanje usmjereno na jačanje vjerske misije kojoj je posvetio svoj život i zbog toga su se ta dva elementa spojila ili sjedinila da bi oblikovala ovu izvrsnu ličnost, ličnost Muhammeda, a.s. Iako je pjesnicima panegirika Vjerovjesniku, a.s., bilo teško da u jednom stihu ukažu na sjedinjenje dva elementa njegove ličnosti, vjerske i svjetovne, primjere za to ipak nalazimo u stihovima njegovog amidže Abū Ṭāliba i Ḥassāna ibn Ṭābita:

Blag je, oštrouman i pravedan, nepromišljen nije,

U zaštiti je Gospodara koji prema njemu nemaran nije. (Abū Ṭālib)

Zapovjednik nama je Poslanik Vladara,

Voljen li je to zapovjednik nama. (Ḥassāna ibn Ṭābit)¹³¹

Iz svega navedenog jasno je da se cilj i sredstvo pisanja razlikuju u panegiricima Vjerovjesniku, a.s., od cilja i sredstva u uobičajenom panegiriku, jer je faktor materijalne nagrade isključen kao krajnji cilj. Također, navedene vjerske vrijednosti ili atributi koji prikazuju Poslanikov, a.s., odnos s „neбом“, uz njegov odnos prema ljudima, predstavljaju jednu od osnovnih metoda koje su koristili pjesnici pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., za vrijeme njegovog života.¹³²

¹³⁰ Ṣalāḥ ʿĪd, *Al-Madā'ih al-nabawiyya...*, str. 37.

¹³¹ Isto, str. 39.

¹³² Isto, str. 34-39.

ZAKLJUČAK

Nakon što Muhammed, a.s., započinje svoju vjerovjesničku misiju Mekelije su se podijelile u dva tabora, onaj koji je povjerovao u njegovo poslanstvo i stao u njegovu zaštitu i onaj koji je to poricao i odlučio da se bori protiv njega i njegovih sljedbenika.

Pjesništvo koje je među Arapima zauzimalo posebno mjesto i bilo korišteno u međuplemenskim sukobima kao veoma „cijenjeno oružje“ igralo je važnu ulogu u sukobu između sljedbenika Muhammeda, a.s., i njegovih oponenta. Prvi koji je spjevao stihove radi zaštite Muhammeda, a.s., bio je njegov amidža Abū Ṭālib čiji stihovi predstavljaju nukleus za nastanak i razvoj žanra koji će se kasnije nazvati *al-madā'ih al-nabawiyya* (pohvalnice u čast Vjerovjesnika).

Prelaskom Muhammeda, a.s., iz Meke u Medinu i jačanjem muslimanske zajednice povećavaju se napadi mekanskih pjesnika koji pjevaju rugalice vrijeđajući Muhammeda, a.s., islam i muslimane. Tada Muhammed, a.s., angažuje trojicu medinskih pjesnika, Ḥassān ibn Ṭābita, Ka'ab ibn Mālika i 'Abd 'Allāh ibn Rawāḥu kako bi odgovarali na njihove napade.

Oslobođenjem Meke i prihvatanjem islama od strane njenih stanovnika prestaju i pjesnički napadi na Muhammeda, a.s., i njegove sljedbenike. Tada se javlja novi oblik pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koje su spjevali pjesnici koji su ga ranije vrijeđali tražeći oprost od njega po čemu se one i nazivaju *i'tidāriyyāt*. U tom periodu nastaje i najpoznatija pohvalnica Vjerovjesniku, a.s., koju je spjevao Ka'ab ibn Zuhayr poznata kao *Qaṣīda al-burda*.

Iako je princip istinitosti/realističnosti u žanru panegirika rijetko zastupljen, on je ipak općeprisutan u pjesmama pohvalnicama Vjerovjesniku, a.s., koje su pjevali pjesnici njegovog vremena po njegovim uputstvima i pod njegovim nadzorom. Pohvala nije bila jedina i osnovna tema u tim kasidama kao što je to slučaj sa oubičajenim panegiricima, već je ona bila povezana sa tri druge teme: izrugivanjem, samohvalom i izvinjavanjem. Hvaljeni sada postaje iskreno pohvaljeni, da bi se potom ta iskrenost postepeno transformisala u ljubav, a hvaljeni postao voljeni. Staroarablanski koncept mamdūḥa u ovoj poeziji postepeno se transformisao u koncept maḥbūba - voljenog, a to je Poslanik, a.s.

SUMMARY

This paper deals with the genre characteristics of panegyrics in honor of the prophet Muhammad, which were created during his life or immediately after his death. It traces the emergence and development of panegyrics in honor of the prophet Muhammad in the Meccan period before the Hijra, the Medinan period after the Hijra until the conquest of Mecca, and the period after the conquest of Mecca until the death of the prophet Muhammad. The paper deals with the most prominent representatives of each of the mentioned three periods, among which stand out Ḥassān ibn Ṭābit, whom the Prophet Muhammad appointed as his personal poet, and Kaʿb ibn Zuhayr, whose poem known as *Qaṣīda al-burda* is the most famous panegyric in honor of the Prophet Muhammad during his lifetime. The characteristics of panegyrics in honor of the prophet Muhammad created during his lifetime are the realism and truthfulness of the description of the praised person, the association of panegyrics with mockery, self-praise and apology, and the uniqueness of the goal and the means.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

‘Īd, Ṣalāḥ, *Al-Madā’ih al-nabawiyya*, Maktaba al-’Ādāb, Al-Qāhira, 2008.

Makkī, Maḥmūd ‘Alī, *Al-Madā’ih al-nabawiyya*, Luḡmān, Al-Qāhira, 1991.

Literatura

Al-Munaḡḡad, Ṣalāḥ al-dīn, *Šarḥ qaṣīda Ka’b ibn Zuhayr li al-imām Abī Zakariyya Yaḥya ibn ‘Aliyy al-Ḥaṭīb al-Tibrīzī*, Dār al-kitāb al-ḡadīd, Bayrūt, 1971.

Bajrić, Berin, *Stihovima ka sjedinjenju – Tahmis Abdullaha Salahuddina Uššakija Bošnjaka na al-Busirijevu poemu Qasida al-Burda*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015.

Duraković, Esad, *Klasično pjesništvo na arapskom, perzijskom i turskom jeziku, Poetološki pristup*, Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, Tešanj, 2018.

Duraković, Esad, *Orijentologija: univerzum sakralnog teksta*, Tugra, Sarajevo, 2007.

Duraković, Esad, *Prolegomena za historiju književnosti orijentalno-islamskoga kruga*, BEMUST, Sarajevo, 2005.

El-Džezairi, Ebu Bekr, *Čovjek kojeg treba voljeti – život poslanika Muhammeda*, drugo izdanje, Udruženje „Orijent“, Sarajevo, 2017.

El-Mubarekfuri, Safijjurahman, *Zapečaćeni džennetski napitak*, ŠIP DD „BORAC“, Travnik, 1995.

Er-Rifa’i, Muhammed Nesib, *Tefsir Ibn Kesir, skraćeno izdanje*, drugo izdanje, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Srajevo, 2002.

Es-Sallabi, Alija Muhammed, *Život i djelo posljednjeg Vjerovjesnika, prikaz i analiza događaja*, Stichting Hidžra, Sarajevo, 2012.

Halilović, Safet, *SIRA, životopis posljednjeg Allahovog poslanika*, El-Kalem, Sarajevo, 2019.

Ibn Hišam, *Poslanikov životopis*, BEMUST, Sarajevo, 1998.

Mehmedović, Ahmed, *Tako je govorio Muhammed Resulullah*, DP Grafičar, Tuzla, 1991.

Prljača, Mustafa, *Poslanik Muhammed, a.s.*, Libris, Sarajevo, 2008.

Ramić, Jusuf, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, El-Kalem, Sarajevo, 1999.

Rebronja, Semir, Poezija Hassan ibn Sabita kao izvor proučavanja Poslanikovog životopisa, Časopis za jezik, književnost i kulturu „*Cultura Balkanica*“ br. 1/2017.

Rebronja, Semir, *Poslanikova ličnost u poeziji Hassana ibn Sabita*, Centar za proučavanje orijentalne kulture i civilizacije, Zenica, 2020.

Schimmel, Annemerie, *As Trough a Veil, Mystical Poetry of Islam*, Columbia University Press, New York, 1982.

Stetkevych, Suzanne Pinckney, *The Mantle Odes, Arabic Praise Poems to the Prophet Muhammad*, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1992.